

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БЕНКАЛЮК В'ЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
«_____» _____ 2024 р.

Міграційні процеси в Україні: сучасний стан та тенденції

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
ОП «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Леонід КІСТЕРСЬКИЙ, професор кафедри
міжнародних економічних відносин,
доктор екон. наук, професор

_____ підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Бенкалюк В.О. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан та тенденції. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2024.

В магістерській роботі поглиблено теоретичні засади дослідження міграційних процесів, зокрема структуровано переваги та недоліки міжнародної міграції для країн-донорів та країн-реципієнтів трудових ресурсів; поглиблено методичний інструментарій, зокрема структуровано наукові підходи до аналізу міграційних процесів; проведено аналіз залежності міграційного сальдо від середньої заробітної плати, середніх сукупних витрат на одне домогосподарство, рівня безробіття, індексу споживчих цін, ВВП; визначено такі сценарії розвитку міграційних процесів в Україні: довга війна і довге повернення; постійна еміграція; циркулярна міграція; міграційний перехід.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, трудові ресурси, російська агресія, міграційне сальдо, глобалізація, міжнародний ринок праці.

68 с., 11 табл., 9 рис., бібліографія: 32.

Benkaliyk V.O. Migration Processes in Ukraine: Current Status and Trends. Specialty 292 International economic relations. Educational program «International economic relations». Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2024.

The master's thesis deepens the theoretical foundations of the study of migration processes, in particular, the advantages and disadvantages of international migration for donor and recipient countries of labor resources are structured; the methodological tools are deepened, in particular, scientific approaches to the analysis of migration processes are structured; the analysis of the dependence of the migration balance on the average wage, average total expenditures per household, unemployment, consumer price index, GDP is carried out; the following scenarios of migration processes are determined

Keywords: international labor migration, labor resources, Russian aggression, migration balance, globalization, international labor market.

68 p., 11 tables, 9 fig., bibliography: 32.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	7
1.1 Сутність та значення міжнародної міграції	7
1.2 Види міжнародної міграції	15
1.3 Методологічні засади аналізу міграційних процесів	23
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	34
2.1 Аналіз міграційних процесів в Україні після повномасштабного вторгнення росії	34
2.2 Оцінка причин та наслідків міграційних процесів в Україні	39
2.3 Аналіз факторів впливу на міграційні процеси в Україні	43
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	53
3.1 Проблеми регулювання міграційних процесів в Україні.....	53
3.2 Сценарії розвитку міграційних процесів в Україні після завершення бойових дій.....	56
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ трансформується під впливом процесу глобалізації. Держави, суспільства, економіки та культури в різних регіонах світу стають все більш інтегрованими та взаємозалежними. Нові технології дозволяють капіталам, товарам, послугам, інформації та ідеям швидко переміщатися з однієї країни і континенту в інші. Більше того, завдяки розширенню глобальної економіки мільйони жінок і чоловіків та їхні діти отримали доступ до кращих можливостей у житті.

Міжнародна трудова міграція відображає процес переміщення людей з однієї країни до іншої для зайняття роботи і підзаробітку. Вона може мати різні форми, включаючи тимчасову або постійну міграцію, легальну або нелегальну міграцію.

Основні причини, що спонукають людей до міжнародної трудової міграції, включають економічні можливості, пошук кращої роботи та підвищення життєвого рівня, політичну та соціальну нестабільність, війни, конфлікти, природні катастрофи та інші фактори.

Повномасштабна російська агресія змусила мільйони українців до виїзду закордон в пошуках безпеки. Багато з них уже повернулися або планують повернення, тоді як інші планують від'їзд. Демографічна ситуація в Україні протягом 2022 р. стрімко змінювалася, як у кількісному, так і в якісному вимірах. Дані зміни впливають на соціально-економічну сферу, обороноздатність України, її позиціонування на міжнародній арені та призводять до наслідків, які впливатимуть на українські реалії в середньо- й довгостроковій перспективі. Спричинена російською агресією міграція українців потребує експертної та наукової рефлексії, без цього неможливе розроблення стратегій та державної політики, тому тема дослідження характеризується високим рівнем значущості й актуальності.

Питаннями міжнародної міграції займаються як українські, так і зарубіжні вчені, зокрема дане дослідження проведено на базі вивчення робіт таких науковців, як Посмітна В.В., Баєва О., Шиманська К.В., Токар В.М., Гбур З.В., Литви́гчук О.В., Юрківський О.Й., Somavia J., Martin P., Widgen J. Та інших.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану, причин та тенденцій міграційних процесів в Україні.

Дана мета обумовлює вирішення таких завдань:

- дослідити сутність та значення міжнародної міграції;
- охарактеризувати види міжнародної міграції;
- вивчити методологічні засади аналізу міграційних процесів;
- проаналізувати міграційні процеси в Україні після повномасштабного вторгнення росії;
- оцінити причини та наслідки міграційних процесів в Україні;
- проаналізувати фактори впливу на міграційні процеси в Україні;
- визначити проблеми регулювання міграційних процесів в Україні
- надати пропозиції щодо механізму повернення українських мігрантів з-закордону.

Об'єкт дослідження – сучасний стан, причини та тенденції міграційних процесів в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади та практичні аспекти сучасних міграційних процесів в Україні.

Інформаційною базою магістерської роботи є аналітичні звіти таких організацій, як Державна служба статистики України та ЮНКТАД, а також нормативно-правові документи, що регулюють міграційні процеси в Україні.

Для проведення дослідження використано загальнонаукові **методи**, зокрема методами аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення досліджено сутність та значення міжнародної міграції, охарактеризовано види міжнародної міграції та вивчено методологічні засади аналізу міграційних процесів;

системним методом проаналізовано міграційні процеси в Україні після повномасштабного вторгнення росії, оцінено причини та наслідки міграційних процесів в Україні та проаналізовано фактори впливу на міграційні процеси в Україні.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в поглибленні теоретико-методологічного базису вивчення міграційних процесів, а також розробка практичних рекомендацій щодо регулювання міграційних процесів в Україні.

Наукові результати дослідження полягають у такому:

- поглиблено теоретичні засади дослідження міграційних процесів, зокрема структуровано переваги та недоліки міжнародної міграції для країн-донорів та країн-реципієнтів трудових ресурсів;
- поглиблено методичний інструментарій, зокрема структуровано наукові підходи до аналізу міграційних процесів;
- проведено аналіз залежності міграційного сальдо від середньої заробітної плати, середніх сукупних витрат на одне домогосподарство, рівня безробіття, індексу споживчих цін, ВВП.
- визначено такі сценарії розвитку міграційних процесів в Україні: довга війна і довге повернення; постійна еміграція; циркулярна міграція; міграційний перехід.

Результати магістерського дослідження апробовано на XXIII Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання».

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 70 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ РОЦЕСІВ

1.1 Сутність та значення міжнародної міграції

Світ трансформується під впливом процесу глобалізації. Держави, суспільства, економіки та культури в різних регіонах світу стають все більш інтегрованими та взаємозалежними. Нові технології дозволяють капіталам, товарам, послугам, інформації та ідеям швидко переміщатися з однієї країни і континенту в інші. Більше того, завдяки розширенню глобальної економіки мільйони жінок і чоловіків та їхні діти отримали доступ до кращих можливостей у житті.

Хоча тенденції глобалізації полегшили рух товарів, послуг і капіталу через кордони, їхній вплив на транскордонне переміщення людей і робочої сили залишається набагато більш обмеженим, оскільки регулюється складною мережею імміграційних законів і політик, які захищають принцип державного суверенітету. Економічні показники глобалізації - експорт, прямі іноземні інвестиції (ПІІ) та фінансова інтеграція - швидко зростали з середини 1980-х років. Наприклад, світовий експорт збільшився з 20% світового валового внутрішнього продукту (ВВП) у 1990 році до 30,8% у 2006 році [1]. На противагу цьому, частка населення світу, яка щороку мігрує через міжнародні кордони, залишається на рівні близько 3%.

Проте глобалізація мала важливі наслідки для міжнародної трудової міграції, діючи як "виштовхуючий", так і "притягуючий" фактор. Вона сприяла зміцненню зв'язків між міжнародними ринками праці завдяки значному вдосконаленню інформаційних технологій (ІКТ). Попит на високі технічні навички розширив можливості для мобільності кваліфікованої робочої сили. Віртуальна мобільність, уможливлена ІКТ, аналогічним чином сприяла аутсорсингу та створенню нових робочих місць в інших регіонах.

Очевидно також, що глобалізація призвела до збільшення нерівності у можливостях працевлаштування, доходах і рівні життя, а також у безпеці

людини в усьому світі [2]. Розширення торгівлі принесло користь лише обмеженій групі країн. У деяких країнах глобалізація негативно вплинула на робочі місця і засоби до існування в традиційних секторах. Неспроможність глобалізації створити нові робочі місця там, де живуть люди, є головним чинником посилення міграційного тиску. "Коли люди не можуть знайти роботу вдома, у своїх громадах і суспільствах, вони шукають її деінде" [3].

Міжнародна міграція має важливе значення для міжнародних економічних відносин і може впливати на різні аспекти економічного розвитку країн. Декілька ключових аспектів враховується при розгляді значення міграції для міжнародних економічних відносин. Мігранти можуть вносити суттєвий внесок у робочу силу країн-приймачів. Вони можуть забезпечувати робочу силу для різних галузей економіки, допомагаючи заповнити дефіцити на ринку праці та сприяючи економічному розвитку. Мігранти часто приносять з собою нові ідеї, навички та досвід, сприяючи інноваціям та підприємницькій активності. Вони можуть стати частинами розвинутих галузей економіки, сприяючи конкурентоспроможності країни.

Міграція також може мати позитивний ефект на економіку країн-відправників через рееміграцію, коли мігранти надсилають гроші своїм родинам або інвестують у розвиток своїх рідних країн. Міграція може сприяти глобальному обміну кваліфікованою робочою силою. Країни можуть залучати висококваліфікованих працівників із різних частин світу, щоб заповнити прогалини у високотехнологічних або спеціалізованих секторах економіки. Залучення мігрантів може впливати на системи соціального забезпечення та пенсійні фонди країн-приймачів. Це може бути важливим аспектом в умовах старіння населення в ряді країн. Міграція може сприяти розвитку міжнародних бізнес-зв'язків та торгівлі. Мігранти можуть встановлювати міжнародні контакти та сприяти обміну товарами та послугами між різними регіонами.

Міжнародна трудова міграція означає переміщення людей з однієї країни в іншу для зайняття роботи та працевлаштування. Це може стосуватися як

низькокваліфікованих, так і висококваліфікованих працівників, які виїжджають за межі своєї країни, щоб знайти роботу та покращити свої економічні умови.

Міжнародна міграція є широко розповсюдженим явищем, яке охоплює потоки понад 100 мільйонів людей на рік і дедалі більшу кількість країн [3]. У деяких випадках це переміщення є тимчасовим, тоді як в інших випадках воно призводить до постійного поселення. Те, що колись було переважно міграційним потоком з Півдня на Північ, тепер набуло значного світового виміру в межах країн, що розвиваються. Міжнародна міграція, в тому числі зростання нелегальної міграції, відбувається попри посилення імміграційного контролю в промислово розвинених країнах, і - на відміну від транскордонного руху товарів, послуг і капіталу - без будь-яких узгоджених зусиль, спрямованих на її заохочення.

За оцінками Відділу народонаселення Організації Об'єднаних Націй (ООН), у 2030 році кількість мігрантів у світі, які визначаються як особи, що проживають за межами країни свого народження або громадянства, становитиме 214 мільйонів. Таким чином, хоча відсоток населення світу, що мігрує за кордон, невеликий (як зазначалося вище, близько 3% на рік), загальна кількість мігрантів є значною - і вона зросла більш ніж удвічі з 1980 року, коли вона становила 102 мільйони. Дані ООН показують найбільше зростання за 1990 рік, що відображає розпад СРСР на низку незалежних країн, який додав близько 27 мільйонів осіб до загальної кількості міжнародних мігрантів. Слід зазначити, однак, що багато хто з тих, хто перебував у колишньому СРСР, фактично не переїжджав, і деяка частина статистичного приросту пояснюється тим, що вони перебували в межах нових національних кордонів. Це сприяло зростанню частки мігрантів у світовому населенні з 2,3% у 1975 році до 3,1% у 2010 році [5]. Із загальної кількості мігрантів, за оцінками, 60 відсотків проживають у розвинених регіонах. Міжнародні мігранти становлять від 7% до 20% населення в більшості країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), тоді як у країнах Перської затоки ця частка набагато вища.

Переважає більшість цих людей - мігранти з метою працевлаштування та члени їхніх сімей.

Є кілька світових центрів тяжіння міжнародних мігрантів, куди притягуються значні кількості людей з різних країн у пошуках кращого життя, робочих можливостей чи притулку. Деякі з найважливіших центрів тяжіння мігрантів на сучасному етапі включають.

Сполучені Штати Америки (США). США вважаються одним з найбільших світових центрів тяжіння мігрантів. Країна приваблює мігрантів з різних країн світу через широкі можливості праці, освіти та інші соціальні фактори.

Європейський союз (ЄС). Країни Європейського союзу приваблюють мігрантів з різних частин світу. Економічні можливості, системи соціального забезпечення, вища освіта та більш високий рівень життя — це лише деякі з причин, чому мігранти обирають ЄС для нового місця проживання.

Країни Затоки (ОАЕ, Катар, Саудівська Аравія). Країни Перської затоки приваблюють велику кількість мігрантів, особливо з Азії та Африки. Це пов'язано з великим попитом на робочу силу в галузях, таких як будівництво та обслуговування.

Канада. Канада відома своєю відкритою політикою щодо міграції і приваблює мігрантів через програми економічної міграції, сімейне переселення та біженців.

Австралія та Нова Зеландія. Обидві країни приваблюють мігрантів своїми економічними можливостями, високим рівнем життя та навчальними програмами.

Сінгапур та Гонконг. Ці фінансові центри в Азії приваблюють мігрантів через свої економічні можливості та високий рівень життя.

Ізраїль. Ізраїль є важливим центром для міграції, зокрема для єврейських іммігрантів, але також приваблює мігрантів з різних культур та релігій.

Ці країни та регіони володіють різними привабливостями для мігрантів, і їхні політики міграції можуть різнитися в залежності від специфічних умов та потреб кожної країни.

Рушійні сили міграції є різноманітними і складними, і глобальні пояснення не можуть бути застосовні до всіх індивідуальних ситуацій. Бідність, війни, голод і репресії, безумовно, є одними з головних причин міграції, але існують й інші фактори. Деякі з причин перетину національних кордонів включають тиск населення на обмежені природні ресурси; нерівність доходів між бідними і багатими країнами; зростаючу урбанізацію; зниження вартості транспорту і зв'язку, що призводить до посилення взаємодії між суспільствами; відсутність поваги до прав людини в деяких країнах; створення міграційних мереж попередніми мігрантами. Сучасну міжнародну міграцію можна пояснити зростанням відмінностей між країнами, відсутністю оплачуваної зайнятості, гідної праці та безпеки людини в певних частинах світу, зростанням попиту на висококваліфікованих і низькокваліфікованих працівників у країнах призначення, а також географічною близькістю та історичними зв'язками між країнами походження і призначення [6].

Міжнародна трудова міграція може мати різні форми, такі як сезонна праця, контрактна робота, постійне переселення або робота за кордоном на певний термін. Це може включати роботу в різних галузях, включаючи будівництво, сільське господарство, медицину, інформаційні технології, готельно-ресторанний бізнес та інші.

Сутність міжнародної трудової міграції полягає у пошуку кращих можливостей заробітку та покращення життя. Люди виїжджають за кордон, де сподіваються знайти більш вигідні умови праці, високооплачувані робочі місця, професійний розвиток та інші переваги. Мігранти можуть бути змушені залишати свою країну через економічні, соціальні, політичні або особисті причини.

Нижче наведено підходи до визначення та розуміння поняття міжнародної трудової міграції (таблиця 1.1).

Визначення, наведені вище, відображають різні аспекти міжнародної трудової міграції та підкреслюють її економічний характер як процесу переміщення працівників за межі своєї країни для зайняття роботи та поліпшення економічного становища.

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення поняття міжнародної трудової міграції

Автор	Визначення
(Garrison, 2009)	Міжнародна трудова міграція - це постійне або тимчасове переміщення працівників через національні кордони з метою зайняття роботи в країні, відмінній від країни їхнього походження
(Martin Ruhs, 2013)	Міжнародна трудова міграція - це переміщення осіб через національні кордони з метою зайняття роботи в країні-приймачі
(Lawson & Lawson, 2013)	Автори виділяють два аспекти міжнародної трудової міграції: "економічну сторону, пов'язану з економічними перевагами і збитками, що виникають від переміщення працівників між країнами, і соціокультурну сторону, пов'язану з наслідками для індивіда та суспільства, що виникають від міграції"
(Kevin O'Rourke, 2009)	Міжнародна трудова міграція - це пересування населення через кордони для пошуку роботи та заробітку у країні-приймачі
(Kevin Smith, 2010)	Міжнародна трудова міграція - це економічний процес, що включає переміщення працівників через кордони, зокрема, для зайняття роботи у виробництві або наданні послуг в іншій країні
(Richard Blackden, 2014)	Міжнародна трудова міграція - це постійне або тимчасове переміщення людей з однієї країни в іншу для зайняття роботи або пошуку кращих економічних можливостей

Джерело: складено автором.

Міжнародна трудова міграція має велике значення як для країни походження, так і для країни прийому. Вона може сприяти економічному зростанню, заповненню ринку праці, передачі грошових переказів, обміну культурними цінностями та стимулюванню інновацій. Проте, вона також може

виникати виклики, такі як недостатня охорона прав мігрантів, нерівність, ефект мозкового дренажу та інші соціальні та економічні проблеми.

Міжнародна трудова міграція може бути розглянута як одна з форм міжнародних економічних відносин, яка має значний вплив на економічний розвиток країн походження та країн прийому. Основні аспекти, що пояснюють зв'язок міжнародної трудової міграції з економікою, включають наступне:

Поповнення ринку праці. Міграція працівників з однієї країни в іншу сприяє поповненню ринку праці в країні прийому. Це особливо актуально в сферах, де виникає дефіцит робочої сили, таких як будівництво, сільське господарство, охорона здоров'я та інші. За рахунок залучення мігрантів, підприємства можуть збільшити свою продуктивність та розширити свою діяльність.

Заповнення низькокваліфікованих робочих місць. Мігранти часто займаються низькокваліфікованою роботою, яку місцеве населення може не бажати виконувати. Вони заповнюють прогалини на ринку праці, забезпечуючи необхідну робочу силу для виконання простих та фізично важких робіт.

Вплив на економіку країни походження. Трудова міграція може мати позитивний вплив на економіку країни походження. Мігранти надсилають грошові перекази у свої рідні країни, що може становити значну частку ВВП цих країн. Ці гроші сприяють зниженню бідності, збільшенню споживчої потреби та розвитку місцевої економіки.

Ефект мозкового дренажу. Міграція висококваліфікованих працівників може мати негативний вплив на економіку країни походження, оскільки це призводить до втрати важливих людських ресурсів та знань. Цей явище, відоме як "ефект мозкового дренажу", може становити проблему для країн, які втрачають свої найкращі кадри.

Вплив на економіку країни прийому. Трудова міграція може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку країни прийому. Залежно від сектора та рівня кваліфікації мігрантів, вона може приносити економічну

користь, зокрема, через збільшення пропозиції праці, розширення споживчої бази та збільшення платоспроможності населення.

У загальному, міжнародна трудова міграція є важливим елементом міжнародних економічних відносин, сприяє зближенню країн, обміну знаннями та розширенню можливостей для економічного зростання. Проте, вона також створює виклики, пов'язані зі створенням адекватних правових та соціальних механізмів для захисту прав працівників та забезпечення соціальної інтеграції мігрантів.

Трудова міграція - це процес переміщення людей з однієї країни в іншу з метою працевлаштування та поліпшення економічного та соціального становища. Сутність та значення трудової міграції можна розглядати з кількох поглядів:

Економічний розвиток. Трудова міграція може бути корисною як для країни походження, так і для країни прийому. Робоча сила, яка переїжджає в іншу країну, може заповнити прогалини на ринку праці, особливо в галузях з низьким рівнем місцевого населення. Це допомагає збільшити виробництво, залучити інвестиції та стимулювати економічний зростання як у країні походження, так і у країні прийому.

Поповнення ринку праці. Трудова міграція може компенсувати дефіцит кваліфікованої робочої сили в окремих галузях. Мігранти часто працюють в секторах, де висока кваліфікація та спеціалізовані навички є важливими, наприклад, у сфері інформаційних технологій, медицини, інженерії тощо. Вони допомагають зберегти і підвищити конкурентоспроможність економіки та забезпечити стале функціонування підприємств.

Культурний обмін та розмаїття. Трудова міграція приносить культурний обмін та розмаїття. Мігранти привносять свою мову, традиції, культуру та кулінарію у нову країну. Це сприяє взаєморозумінню, розвитку культурного багатства та створенню космополітичного середовища. Крім того, мігранти можуть сприяти інноваціям та творчості через свої різноманітні погляди та досвід.

Передача грошових переказів. Мігранти, які працюють за кордоном, надсилають грошові перекази у свої рідні країни. Ці гроші є важливим джерелом доходу для сімей та сприяють зниженню бідності, покращенню життєвого рівня та розвитку економіки країни походження.

Гуманітарні аспекти. Трудова міграція може бути шляхом економічного та соціального врятування для людей, які шукають кращих умов праці та життя. Вона може дати можливість людям втілити свої амбіції та покращити свої можливості.

Водночас, треба зазначити, що трудова міграція також вносить виклики, такі як соціальні, економічні та правові аспекти. Тому важливо забезпечити адекватне законодавство та заходи для захисту прав працівників та забезпечення інтеграції мігрантів у суспільство прийому.

1.2 Види міжнародної міграції

Міжнародна міграція визначається як переміщення людей через кордони країн для постійного або тимчасового проживання. Цей явище впливає на розвиток суспільств та має ряд важливих аспектів, які можна розглядати з різних точок зору.

Міграція може призводити до змін у розподілі робочої сили та економічного розвитку. Мігранти можуть забезпечити робочу силу для тих галузей, де бракує робочих рук, але вони також можуть ставати об'єктом конкуренції на ринку праці. Мігранти приносять з собою свою культуру, традиції та мову. Це може сприяти культурному розмаїттю, але також може викликати соціокультурні виклики, такі як адаптація та інтеграція. Масова міграція може викликати політичні напруги, особливо коли є проблеми з адаптацією мігрантів та взаєморозумінням між різними групами населення.

Міграція може мати різний вплив на рівень розвитку країн-відправників та країн-приймачів. У деяких випадках вона може призводити до передачі грошей (рееміграції) в країни-відправники, що сприяє їхньому економічному

розвитку. Іншим аспектом міграції є біженці, які вирушають за кордон через політичні конфлікти, війни чи природні катастрофи. Це ставить завдання перед міжнародним співтовариством з охорони прав людини та забезпечення безпеки та допомоги потребуючим.

Загально кажучи, вирішення проблем міжнародної міграції вимагає комплексного підходу, який об'єднує економічні, соціокультурні та політичні аспекти. Міжнародні угоди, співпраця та розробка прийнятних механізмів адаптації та інтеграції можуть сприяти управлінню цим явищем.

Міжнародна трудова міграція відображає процес переміщення людей з однієї країни до іншої для зайняття роботи і підзаробітку. Вона може мати різні форми, включаючи тимчасову або постійну міграцію, легальну або нелегальну міграцію.

Міжнародна міграція може бути класифікована за різними критеріями. Основні види міжнародної міграції включають такі.

Економічна міграція. Люди переїжджають за кордон у пошуках кращих можливостей для праці та економічного самовдосконалення. Це може включати сезонну роботу, тимчасові контракти або сталий переселення для здобуття вищого рівня життя.

Біженці. Люди, які шукають притулок через політичні переслідування, війни, гоніння або природні катастрофи, можуть вирушати за кордон у пошуках безпеки та захисту.

Сімейна міграція. Міграція може відбуватися через об'єднання родин або приєднання сімей до осіб, які вже перебувають у новій країні.

Навчальна міграція. Люди можуть мігрувати за кордон для отримання освіти або підвищення кваліфікації. Це може бути тимчасовою або постійною міграцією.

Трудова міграція. Люди можуть переїжджати за кордон для роботи на певний термін або на постійній основі. Це може включати висококваліфікованих спеціалістів, сезонних робітників, службовців тощо.

Коллективна міграція. Групи людей можуть мігрувати разом з одного регіону або країни в інший з різних причин, таких як етнічні, релігійні або політичні фактори.

Робоча міграція. Країни можуть укласти угоди щодо обміну робочою силою, що призводить до міграції працівників для задоволення певних потреб економіки.

Кругова міграція. Цей вид міграції передбачає пересування осіб між країнами, включаючи тимчасові повернення до країни походження. Люди можуть працювати чи навчатися за кордоном та періодично повертатися до своєї рідної країни.

Сезонна міграція. Це випадки, коли люди переїжджають за кордон лише на певний сезон або період року для здійснення роботи, яка пов'язана з сезонними змінами в економіці чи природному середовищі.

Транзитна міграція. Люди можуть вирушати за кордон з метою пройти через країну-транзит на шляху до іншої країни. Це може бути пов'язано з біженцями, які шукають безпеку, або з економічною міграцією.

Депортація та вимушена міграція. Люди можуть бути вивезені з країни проти своєї волі через депортацію або інші форми вимушеної міграції.

Робочі програми та стажування. Країни можуть встановлювати програми для залучення іноземної робочої сили на тимчасовий період для спеціальних робочих проектів або стажування.

Технологічна міграція. Люди можуть мігрувати за кордон через переїзд на роботу в інших країнах для роботи у високотехнологічних або інноваційних секторах економіки.

Ці види міграції можуть перетинатися, і багато мігрантів можуть мати комбіновану мотивацію для свого переселення.

Основні причини, що спонукають людей до міжнародної трудової міграції, включають економічні можливості, пошук кращої роботи та підвищення життєвого рівня, політичну та соціальну нестабільність, війни, конфлікти, природні катастрофи та інші фактори.

Основні причини міжнародної трудової міграції включають:

Економічні можливості. Багато людей переїжджають до інших країн у пошуках кращих робочих місць та вищого рівня заробітку. Вони надіються знайти кращі економічні умови, більші можливості для кар'єрного росту та підвищення життєвого рівня. Люди можуть мігрувати за кордон у пошуках кращих можливостей для праці та економічного розвитку. Економічні різниці між країнами можуть стимулювати міграцію в пошуках вищого рівня життя та можливостей для професійного зростання.

Брак робочої сили. Деякі країни стикаються з дефіцитом певних кваліфікованих або некваліфікованих робочих кадрів. Це може бути пов'язано з розвитком певних галузей, збільшенням демографічного навантаження або старінням населення. Міграція працівників може задовольнити потреби в робочій силі та забезпечити стабільний економічний розвиток. Деякі регіони можуть стикатися з браком можливостей для життя та розвитку через обмежені ресурси, природні катастрофи або інші фактори.

Політична та соціальна нестабільність. Воєнні конфлікти, політичні пригнічення, соціальна несправедливість та інші форми нестабільності можуть змушувати людей шукати притулку та кращого життя у інших країнах. Вони можуть переїжджати, щоб уникнути насильства, переслідування або економічної небезпеки. Конкретні соціокультурні чи релігійні обставини можуть впливати на рішення людей мігрувати для збереження своїх традицій або в усунення конфліктів з іншими групами.

Глобалізація та міжнародна спеціалізація. Розвиток транспорту, зв'язку та технологій зробив світ більш зв'язаним і глобальним. Це призвело до появи нових можливостей для працевлаштування за кордоном. Деякі люди переїжджають до країн, де попит на їхні професійні навички більший або де вони можуть використати свої особисті або культурні особливості.

Родинні зв'язки та переселення. Багато людей мігрують з метою з'єднання з родиною або партнером, які вже перебувають у іншій країні. Це може включати подружжя, дітей, братів, сестер та інших родичів. Родинна міграція є

важливим фактором, що впливає на міжнародну трудову міграцію. Об'єднання сімей, створення нових родин чи приєднання до родичів, які вже перебувають в іншій країні, може бути важливою причиною для міграції.

Кліматичні зміни. Зміни клімату, природні катастрофи та екологічні проблеми можуть також впливати на рішення людей переселитися для забезпечення безпеки та кращих умов життя.

Ці причини можуть взаємодіяти та сприяти міжнародній трудовій міграції, і вони можуть бути різними для різних людей та регіонів.

Основні характеристики міжнародної трудової міграції:

Економічний вплив. Міграція працівників може мати значний вплив на економіку країн-джерел та країн-отримувачів. Вона може сприяти економічному зростанню та розвитку, але також може створювати конкуренцію на ринку праці та викликати соціальні та економічні проблеми.

Легальна та нелегальна міграція. Багато країн мають законодавство, що регулює міжнародну трудову міграцію. Легальна міграція передбачає отримання віз або спеціальних дозволів на роботу, тоді як нелегальна міграція відбувається без дотримання правових процедур.

Соціальні наслідки. Міжнародна трудова міграція може впливати на суспільство і культуру як країни-отримувача, так і країни-джерела. Вона може призводити до змін в демографічній структурі, мові, релігії та соціальних нормах.

Права мігрантів. Одним з важливих аспектів міжнародної трудової міграції є захист прав мігрантів. Вони повинні мати доступ до справедливої оплати праці, гідних умов праці, соціального захисту та захисту від експлуатації та дискримінації.

Роль держави. Держави мають ключову роль у регулюванні міжнародної трудової міграції через прийняття відповідних законодавчих актів, політик та програм. Вони також взаємодіють з міжнародними організаціями та іншими країнами для спільного розв'язання питань, пов'язаних з міграцією.

Міжнародна трудова міграція має складний характер і впливає на багато аспектів суспільства. Вона є предметом активного обговорення і вимагає зусиль для забезпечення справедливого та ефективного управління цим явищем.

У світі існує кілька основних центрів тяжіння для трудових мігрантів, де спостерігається великий потік прибуття мігрантів. Ось деякі з них.

Сполучені Штати Америки. США привертають велику кількість трудових мігрантів з усього світу, особливо з Мексики та країн Центральної та Південної Америки. Вони притягуються економічними можливостями, широким спектром робочих місць та відносно високим рівнем заробітку.

Європейський Союз. Країни Європейського Союзу, такі як Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та Іспанія, є привабливими місцями для трудових мігрантів. Вони притягуються економічними можливостями, широким спектром робочих місць, соціальними послугами та культурним різноманіттям.

Перська затока. Країни Перської затоки, зокрема Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар та Кувейт, є популярними центрами тяжіння для працівників із регіону Південної Азії та Африки. Ці країни мають великий попит на некваліфіковану працю в будівництві, готельному бізнесі та інших сферах.

Країни Північної та Західної Європи. Країни, такі як Велика Британія, Нідерланди, Швеція та Норвегія, є привабливими для трудових мігрантів з Центральної та Східної Європи. Економічний розвиток, високий рівень життя, соціальна підтримка та можливості для професійного росту сприяють міграції до цих країн.

Азія та Тихоокеанський регіон. Країни, такі як Японія, Сінгапур, Корея, Гонконг та Австралія, притягують велику кількість трудових мігрантів з сусідніх країн, а також з країн Південної та Південно-Східної Азії. Вони мають високорозвинені економіки, розширені можливості працевлаштування та високі стандарти життя.

Ці країни відображають основні центри тяжіння трудових мігрантів у світі, проте цей список не є вичерпним, і існують інші регіональні центри тяжіння залежно від економічних, політичних та соціальних умов.

Найбільшими донорами мігрантів є країни, з яких виїжджає велика кількість людей для міграції до інших країн. Загальний обсяг міграційних потоків може змінюватися з року в рік в залежності від різних факторів, таких як економічна ситуація, політичні події, соціальні та демографічні чинники. Однак, основними донорами мігрантів є такі країни.

Індія. Індія є однією з найбільших донорів мігрантів у світі. Велика кількість індійців виїжджають за кордон у пошуках праці та кращих можливостей. Головні напрямки міграції з Індії включають країни Перської затоки, Сполучені Штати Америки, Канаду, Великобританію та Індонезію.

Мексика. Мексика є важливим донором мігрантів, зокрема до Сполучених Штатів Америки. Економічні проблеми та насильство в Мексиці спонукають багатьох мексиканців шукати кращих умов життя за кордоном.

Китай. Китай також відомий своїми значними міграційними потоками. Велика кількість китайців шукають роботу та економічні можливості в країнах Південно-Східної Азії, Північної Америки та Європи.

Бангладеш. Бангладеш є одним з найбільших донорів мігрантів у світі. Багато бангладешців виїжджають за кордон, зокрема до Саудівської Аравії, ОАЕ, Малайзії та Італії, в пошуках робочих місць та кращих можливостей.

Філіппіни. Філіппіни також відомі як важливий донор мігрантів, зокрема у сфері трудової міграції. Багато філіппінців працюють за кордоном, особливо в країнах Близького Сходу, США, Канади та Європи.

Це лише кілька прикладів країн, які є найбільшими донорами мігрантів. Список може змінюватися відповідно до конкретних років та ситуації в країнах-донорах.

В таблиці нижче представлено основні переваги та недоліки міжнародної трудової міграції для країн-донорів та країн-реципієнтів трудових мігрантів (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Переваги та недоліки міжнародної трудової міграції

Переваги та недоліки	Основні позиції
1	2
Переваги для країн-донорів мігрантів	<ul style="list-style-type: none"> Економічний розвиток: Відтік робочої сили може зменшити безробіття та створити вакансії для місцевих працівників. Мігранти також надсилають гроші відправникам (родинам у рідній країні), що приносить економічну користь.
Переваги для країн-донорів мігрантів	<ul style="list-style-type: none"> Відправлення ремітансів: Мігранти, які працюють за кордоном, часто надсилають гроші відправникам у своїх рідних країнах у вигляді ремітансів. Це може сприяти зменшенню бідності, збільшенню купівельної спроможності та зміцненню економічного стану в країнах-донорах. Сприяння соціальному розвитку: Мігранти, повертаючись у свої рідні країни, можуть привнести нові знання, технології та культурний обмін. Це може сприяти соціальному розвитку та підвищенню рівня освіти, медичної догляду та інших сфер.
Недоліки для країн-донорів мігрантів	<ul style="list-style-type: none"> Втрата кваліфікованої робочої сили: Відтік кваліфікованих працівників може призвести до втрати ресурсів та знань у країнах-донорах. Це може вплинути на економічний та соціальний розвиток, а також на якість обслуговування в галузях, які підпадають під відтік робочої сили. Розрив у сім'ях та соціальний капітал: Від'їзд мігрантів може призводити до розриву у сім'ях, соціальному відчуженню та втраті соціального капіталу в країнах-донорах.
Переваги для країн-реципієнтів мігрантів	<ul style="list-style-type: none"> Економічний розвиток: Мігранти можуть внести вагомий вклад у економіку країн-реципієнтів через свою працездатність та внесок у виробництво. Вони заповнюють прогалини на ринку праці та сприяють розвитку різних галузей, включаючи будівництво, сільське господарство, медицину тощо. Розширення культурного різноманіття: Мігранти приносять з собою свою культуру, мови, традиції та кулінарію, що сприяє розширенню культурного різноманіття та взаєморозумінню.
Недоліки для країн-реципієнтів мігрантів	<ul style="list-style-type: none"> Соціальні та економічні виклики: Великий приплив мігрантів може створювати виклики для соціальної інфраструктури, такої як житлові умови, освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. Країни-реципієнти також можуть стикатися з конкуренцією на ринку праці та питаннями щодо соціальної інтеграції мігрантів Незаконна міграція та експлуатація: Незаконна міграція може створювати проблеми, пов'язані з порушенням міграційного законодавства та експлуатацією мігрантів. Нелегальні мігранти можуть зазнавати вищого ризику експлуатації, недостатньої оплати та інших форм зловживання

Джерело: складено автором на основі [6].

Ці переваги та недоліки можуть змінюватися залежно від контексту, політики міграції та соціально-економічних умов кожної країни.

1.3 Методологічні засади аналізу міграційних процесів

Аналіз міграційних процесів базується на певних методологічних засадах, які допомагають розуміти та пояснювати причини, характеристики та наслідки міграції. Основні методологічні засади аналізу міграційних процесів включають наступні аспекти:

Кількісний та якісний підхід. Аналіз міграцій може використовувати якісні, дескриптивні методи, такі як інтерв'ю, спостереження та аналіз випадкових вибірок, так і кількісні методи, які базуються на статистичних даних. Обидва підходи важливі для розуміння міграційних процесів, оскільки вони дозволяють отримати якісну та кількісну інформацію про міграцію.

Мультидисциплінарний підхід. Аналіз міграцій повинен базуватися на даних та знаннях з різних галузей, таких як демографія, соціологія, економіка, політика, географія тощо. Мультидисциплінарний підхід дозволяє враховувати різні фактори та впливи, що впливають на міграцію.

Контекстуальний підхід. Важливо розуміти, що міграційні процеси відбуваються в певному соціокультурному, економічному, політичному та історичному контексті. Аналіз міграції повинен враховувати цей контекст та розуміти взаємозв'язки та взаємовпливи між різними факторами.

Довгостроковий підхід. Міграційні процеси є складними та динамічними явищами, і їх слід аналізувати в довготривалій перспективі. Дослідження тривалих тенденцій, розуміння змін у часі та прогнозування майбутніх напрямків є важливими аспектами аналізу міграцій.

Порівняльний підхід: Для більш глибокого розуміння міграційних процесів варто проводити порівняльний аналіз різних регіонів, країн або груп населення. Це дозволяє виділити загальні тенденції та виявити специфічні аспекти міграції в різних контекстах.

Ці методологічні засади допомагають створити комплексний підхід до аналізу міграційних процесів, що дозволяє зрозуміти їх природу, причини та наслідки для різних сторін, таких як походження, транзит та місце прибуття мігрантів.

Аналіз міграційних процесів вимагає системного та комплексного підходу, враховуючи різні аспекти економічні, соціокультурні, демографічні та політичні. Нижче представлені деякі методологічні засади для аналізу міграційних процесів:

Квалітативний та кількісний підходи. Для повного розуміння міграційних процесів важливо використовувати як квалітативні, так і кількісні методи дослідження. Квалітативні дані допомагають зрозуміти мотивації та досвід мігрантів, в той час як кількісні дані надають можливість отримати об'єктивну статистику та виявити тренди.

Географічний аналіз. Розгляд міграційних процесів через призму географії дозволяє визначити географічні шляхи, концентрації та регіональні відмінності в міграції.

Часовий аспект. Аналіз змін у часі дозволяє виявити еволюцію міграційних процесів, їхній динамізм та можливі зміни впливу різних факторів.

Економічний аналіз. Оцінка економічного впливу міграції включає аналіз вкладу мігрантів у ринок праці, бізнес-сектор, споживчість та інші економічні аспекти.

Соціокультурний аналіз. Дослідження соціокультурних аспектів міграції дозволяє з'ясувати вплив міграції на суспільство, культурну різноманітність та взаєморозуміння між різними групами населення.

Політичний аналіз. Аналіз політичного контексту включає дослідження правового статусу мігрантів, політики відносно міграції, міжнародні угоди та інші політичні фактори.

Демографічний аналіз. Врахування демографічних параметрів, таких як вік, стать, релігійна приналежність тощо, дозволяє зрозуміти склад та структуру мігрантської групи.

Аналіз впливу на розвиток країн-відправників. Важливо розглядати вплив міграції на економічний та соціальний розвиток країн-відправників, зокрема через рееміграцію та надсилання грошей (реемітенції).

Ці методологічні підходи дозволяють отримати комплексний та об'єктивний огляд міграційних процесів та їхніх впливів.

Оцінка міжнародних міграційних процесів включає в себе використання різних методів та інструментів, які допомагають зібрати, аналізувати та оцінити відповідні дані. Ось декілька методів оцінки міжнародних міграційних процесів.

Статистичний аналіз. Використання статистичних даних є ключовим методом оцінки міграційних процесів. Існують організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Всесвітня організація з міграції (МОМ) та національні статистичні служби, які збирають дані про в'їзди та виїзди мігрантів, демографічні характеристики мігрантів, їх робочий стан і так далі. Ці дані використовуються для аналізу та порівняння міграційних потоків та характеристик мігрантів у різних регіонах.

Анкетування та опитування. Анкетування та опитування можуть бути використані для збору квалітативних та кількісних даних від мігрантів. Це дозволяє отримати інформацію про мотивації для міграції, соціальні та економічні умови, причини вибору конкретної країни прибуття, інтеграцію та інші аспекти міграції. Анкетування може проводитися шляхом особистих інтерв'ю, телефонних дзвінків або в онлайн-форматі.

Дослідження та вивчення. Дослідження та вивчення міграційних процесів можуть включати роботу в терені, спостереження, участь у фокус-групах, аналіз документів, журналів, звітів та інших джерел інформації. Цей підхід дозволяє отримати глибинне розуміння динаміки, впливу та контексту міграційних процесів. Моделювання та прогнозування. Математичне моделювання та прогнозування можуть бути використані для оцінки майбутніх міграційних потоків на основі наявних даних та тенденцій. Ці методи дозволяють прогнозувати можливі сценарії розвитку міграції та оцінювати їх наслідки.

Кейс-студії та порівняльний аналіз. Вивчення окремих кейсів та порівняльний аналіз різних контекстів міграції допомагають отримати більш

детальне розуміння причин, впливу та ефектів міграційних процесів. Ці методи оцінки міжнародних міграційних процесів можуть використовуватися окремо або комбінуватися для отримання більш повної карти міграції та її впливу на різні аспекти суспільства.

Аналіз міграційних процесів також включає в себе розгляд різних підходів та методів для вивчення та розуміння міграції на різних рівнях. Ось декілька основних підходів до аналізу міграційних процесів (табл. 1.3).

Ці підходи можуть використовуватися окремо або комбінуватися для отримання комплексного розуміння міграційних процесів. Крім того, при аналізі міграції часто використовуються методи статистичного аналізу, опитування, етнографічні дослідження та інші соціологічні та наукові методи.

Існує кілька міжнародних організацій, які займаються питаннями міграції та сприяють співпраці між країнами щодо управління міграційними процесами. Ось декілька з них.

Таблиця 1.3 – Структурування підходів до аналізу міграційних процесів

Підхід	Роз'яснення
Демографічний	Цей підхід спрямований на аналіз чисельності, розподілу та структури міграційної популяції. Він включає в себе вивчення демографічних характеристик мігрантів, таких як вік, стать, освіта, зайнятість тощо.
Економічний	Цей підхід фокусується на економічних аспектах міграції, таких як економічні наслідки міграції для країни походження та країни прийому, вплив міграції на заробітну плату, ринок праці, економічне зростання тощо. Дослідження в рамках цього підходу часто займаються оцінкою економічних вигод і втрат від міграції
Соціокультурний	Цей підхід зосереджений на вивченні соціокультурних аспектів міграції, таких як інтеграція мігрантів у суспільство прийому, збереження культурної ідентичності, вплив міграції на соціальні структури та взаємодію між різними групами населення
Правовий	Цей підхід орієнтований на дослідження правових аспектів міграції, таких як міграційне законодавство, права та обов'язки мігрантів, механізми контролю міграції та політика міграції
Географічний	Цей підхід зосереджений на вивченні просторових аспектів міграції, таких як міграційні шляхи, регіональні та місцеві варіації міграційних потоків, взаємодія між регіонами та вплив міграції на просторову структуру населення

Джерело: складено автором.

Міжнародна організація з міграції (МОМ). Ця організація є провідним міжнародним урядовим агентством, що працює у сфері міграції. МОМ працює з урядами, неурядовими організаціями та іншими партнерами з метою сприяння безпечній та організованій міграції. Вона пропонує технічну підтримку, надає рекомендації та допомагає у розробці політик, програм та проектів, спрямованих на керування міграційними процесами.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) є провідним міжнародним урядовим агентством, що займається питаннями міграції. Основна мета МОМ полягає в сприянні безпечній та організованій міграції шляхом співпраці з урядами, неурядовими організаціями та іншими партнерами. Ось основні аспекти діяльності МОМ.

Технічна підтримка та консультування. МОМ надає технічну підтримку країнам-членам та іншим зацікавленим сторонам у розробці та реалізації політик, програм та проектів, пов'язаних з міграцією. Вона надає консультування з питань керування міграційними процесами, розробки законодавства, політик і програм інтеграції мігрантів, боротьби з незаконною міграцією та торгівлею людьми.

Збір та аналіз інформації. МОМ займається збором та аналізом статистичних даних про міграцію. Вона вивчає тенденції у міграційних потоках, характеристики мігрантів, причини та наслідки міграції. Це допомагає у розумінні глобальних та регіональних динамік міграції та формуванні ефективних політик та програм.

Захист прав мігрантів. МОМ працює на захист прав мігрантів, зокрема боротьбою з дискримінацією, незаконним трудовим використанням, експлуатацією та порушенням прав людини. Вона сприяє розробці механізмів захисту мігрантів, забезпеченню доступу до юридичної допомоги та соціальних послуг.

Координація та співпраця. МОМ сприяє координації та співпраці між країнами-членами, міжнародними організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Вона організовує зустрічі, семінари, конференції та тренінги з

метою обміну досвідом, найкращими практиками та розробки спільних стратегій управління міграцією.

Економічний розвиток та співпраця. МОМ сприяє економічному розвитку країн-походження мігрантів шляхом розробки та підтримки проектів та програм зі зміцнення економіки, підприємництва та розвитку людського капіталу. Вона також сприяє співпраці між країнами-походження та країнами-приймачами з метою спільного вирішення проблем міграції.

Ці аспекти діяльності МОМ спрямовані на сприяння стабільній, безпечній та організованій міграції, захисту прав мігрантів та співпрацю між країнами для досягнення ефективного управління міграційними процесами.

Міжнародна організація з рятування та міграції (ІОМ). Ця організація працює у сфері міграції, гуманітарної допомоги та рятування. ІОМ сприяє безпечній та гідній міграції шляхом розробки та реалізації програм з охорони та підтримки мігрантів. Вона також займається дослідженнями та аналізом міграційних тенденцій, надає технічну підтримку країнам-членам та координує глобальну співпрацю в сфері міграції.

Офіс Верховного комісара ООН з питань біженців (UNHCR). Хоча UNHCR спеціалізується на питаннях біженців, він також включає в себе міграційні аспекти. Організація займається захистом прав біженців та постраждалих від примусової міграції, сприяє їх реінтеграції та надає гуманітарну допомогу. UNHCR також працює з урядами та іншими партнерами для розробки політик та стратегій управління міграцією.

Міжнародна організація праці (МОП). МОП спеціалізується на питаннях працевлаштування, соціально-економічних аспектах праці та міграції праці. Вона працює з урядами, роботодавцями та робітниками з метою захисту прав працівників мігрантів, пропаганди гідної праці та підтримки соціальної справедливості в контексті міграційних процесів.

Міжнародна організація праці (МОП) є спеціалізованою агенцією Організації Об'єднаних Націй, яка займається питаннями праці та соціального захисту на міжнародному рівні. Основним завданням МОП є розробка та

впровадження міжнародних стандартів праці та соціальної політики. Функції Міжнародної організації праці включають.

Розробка стандартів праці. МОП розробляє та приймає міжнародні конвенції та рекомендації, які встановлюють стандарти праці з питань, таких як умови праці, права працівників, безпека та гігієна праці, антидискримінація та інші аспекти.

Надання технічної допомоги. МОП надає технічну допомогу країнам у розробці та впровадженні національних політик та законодавства в галузі праці та соціального захисту.

Моніторинг та звітність. МОП слідкує за виконанням країнами міжнародних стандартів праці та розглядає звіти країн щодо їхньої дотримання конвенцій та рекомендацій.

Стимулювання діалогу між соціальними партнерами. МОП сприяє діалогу та співпраці між урядами, роботодавцями та профспілками для досягнення консенсусу та спільних рішень у сфері праці та соціальної політики.

Боротьба з працевлаштуванням. МОП активно працює над проблемами працевлаштування, враховуючи сучасні тенденції, такі як неформальний працевлаштування, бідність працівників та інші аспекти.

Сприяння соціальному захисту. МОП сприяє розвитку та удосконаленню систем соціального захисту, зокрема, забезпечуючи соціальне страхування, відпустки, пенсії та інші форми соціального захисту.

Глобальне партнерство. МОП сприяє глобальному партнерству з урядами, роботодавцями та профспілками, а також з іншими міжнародними організаціями, для спільного вирішення глобальних питань у сфері праці та соціальної політики.

Ці функції допомагають МОП виконувати свою місію забезпечення соціальної справедливості та гідного працевлаштування на світовому рівні.

Ці організації співпрацюють між собою, з урядами та іншими зацікавленими сторонами для вирішення проблем міграції та покращення управління міграційними процесами на міжнародному рівні.

Міжнародні організації міграції займаються аналізом та вивченням міграційних процесів з метою розробки політик, програм та рекомендацій для країн-членів та глобального співтовариства. Ось деякі способи, якими такі організації аналізують міграційні процеси.

Збір та аналіз статистичних даних. Міжнародні організації міграції збирають широкий спектр статистичних даних про міграцію, включаючи кількість мігрантів, їх характеристики (вік, стать, освіта тощо), місце походження та місце прибуття, причини та шляхи міграції, ринок праці тощо. Ці дані допомагають встановити тенденції, розробити прогнози та оцінити вплив міграції.

Дослідження та аналіз соціально-економічних наслідків. Міжнародні організації проводять дослідження, щоб оцінити вплив міграції на економіку, ринок праці, соціальну сферу та інші аспекти суспільства. Вони аналізують ефективність політик і програм інтеграції мігрантів, виявляють виклики та можливості, що виникають внаслідок міграційних процесів.

Моніторинг та оцінка правових рамок. Міжнародні організації вивчають правові рамки, що регулюють міграцію, та оцінюють їх відповідність міжнародним стандартам та нормам. Вони аналізують ефективність і застосування міграційного законодавства, виявляють проблеми та пропонують рекомендації для покращення правової бази.

Розробка політик та програм. Міжнародні організації міграції активно сприяють у формуванні міграційних політик та розробці програм, спрямованих на керування міграційними процесами. Вони аналізують потреби та пріоритети країн-членів, розробляють рекомендації щодо інтеграції мігрантів, захисту їх прав та підтримки розвитку країн-походження.

Співпраця та координація з країнами-членами. Міжнародні організації співпрацюють з країнами-членами для обміну інформацією, досвідом та найкращими практиками щодо міграції. Вони надають технічну підтримку, тренінги та консультації з метою покращення керування міграційними процесами.

Ці підходи допомагають міжнародним організаціям міграції отримати комплексне розуміння міграційних процесів та розробити ефективні стратегії та рекомендації щодо управління міграцією на міжнародному рівні.

Порахувати міграційні потоки можна за допомогою різних формул і методів. Ось декілька прикладів:

Формула чистого міграційного приросту. Ця формула використовується для визначення рівня міграційного приросту в конкретній країні або регіоні. Вона розраховується за формулою:

$$\text{Чистий міграційний приріст} = (\text{приріст населення} - \text{втрата населення}) + (\text{імміграція} - \text{еміграція})$$

Формула міграційної інтенсивності. Ця формула дозволяє визначити інтенсивність міграції населення з однієї країни в іншу. Вона розраховується за формулою:

$$\text{Міграційна інтенсивність} = (\text{число мігрантів} / \text{загальна чисельність населення вихідної країни}) * 1000$$

Формула рівня міграції. Ця формула дозволяє визначити рівень міграції в певному регіоні або країні. Вона розраховується за формулою:

$$\text{Рівень міграції} = (\text{число мігрантів} / \text{загальна чисельність населення}) * 100$$

Формула частки мігрантів у загальному населенні. Ця формула дозволяє визначити відсоток мігрантів у загальному населенні країни або регіону. Вона розраховується за формулою:

$$\text{Частка мігрантів} = \left(\frac{\text{число мігрантів}}{\text{загальна чисельність населення}} \right) * 100$$

Важливо зазначити, що точність розрахунків міграційних потоків залежить від наявності достовірних даних про міграцію, що може бути викликом, оскільки не всі країни мають повні і точні статистичні дані про міграційні потоки. Краще використовувати ці формули разом з іншими даними та методами аналізу для отримання більш повної карти міграційних процесів.

Висновки до розділу 1

В результаті підготовки першого розділу магістерської роботи отримано такі висновки.

Міжнародна міграція має різноманітні причини та зумовлює ряд проблем. Основні причини і проблеми міжнародної міграції включають:

Економічні причини. Багато людей мігрують у пошуках кращих економічних можливостей. Низький рівень заробітної плати, безробіття, відсутність просперитету та економічний розкол можуть побудити людей шукати працю за кордоном.

Конфлікти та насильство. Воєнні конфлікти, політична нестабільність, насильство та переслідування можуть змушувати людей шукати притулку в інших країнах, щоб уникнути небезпеки та забезпечити безпеку для себе та своїх сімей.

Екологічні причини. Зміни клімату, природні катастрофи та екологічні проблеми можуть впливати на життєздатність деяких регіонів і спонукати міграцію. Засухи, повені, землетруси та інші негативні природні явища можуть змусити людей шукати безпечніших місць для проживання.

Соціальні причини. Соціальні фактори, такі як нерівність, дискримінація, відсутність основних прав та свобод, можуть також спонукати міграцію.

Наприклад, люди можуть мігрувати з країн, де вони зазнають дискримінації за релігійними, етнічними або політичними причинами.

Демографічні причини. Деякі міграційні потоки пояснюються демографічними чинниками, такими як перенаселеність в деяких регіонах, нерівномірний розподіл населення, низький рівень народжуваності або старіння населення.

Проблеми, пов'язані з міжнародною міграцією, включають нелегальну міграцію, зловживання правами мігрантів, недостатню інтеграцію, проблеми зі збереженням культурної ідентичності, недостатню соціальну та економічну підтримку мігрантів, а також спалахи ксенофобії та расизму.

Варто зауважити, що причини та проблеми міжнародної міграції можуть бути складними і взаємозв'язаними, а їх розуміння є важливим для розробки політики та стратегій, спрямованих на керування міграційними процесами та захист прав мігрантів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз міграційних процесів в Україні після повномасштабного вторгнення росії

Повномасштабна російська агресія змусила мільйони українців до виїзду за кордон в пошуках безпеки. Багато з них уже повернулися або планують повернення, тоді як інші планують від'їзд. Демографічна ситуація в Україні протягом 2022 р. стрімко змінювалася, як у кількісному, так і в якісному вимірах. Дані зміни впливають на соціально-економічну сферу, обороноздатність України, її позиціонування на міжнародній арені та призводять до наслідків, які впливатимуть на українські реалії в середньо- й довгостроковій перспективі. Спричинена російською агресією міграція українців потребує експертної та наукової рефлексії, без цього неможливе розроблення стратегій та державної політики.

Готовність громадян України виїхати в пошуках безпеки за кордон змінювалась протягом 2022 р., на що впливали різні фактори: рівень безпеки в різних регіонах, забезпеченість інфраструктурними послугами та роботою, фінансові й інші можливості родин. За офіційними даними [7], з початку активної фази воєнної агресії росії кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб, а негативне сальдо міграції в 2022 р. склало 9,43 млн громадян. Обсяги нинішньої міграції перебільшують усі показники за період незалежності України, яку країна здобула 1991 р. Українці протягом 2022 р. шукали безпеки у країнах Європи. За даними УВКБ ООН, станом на кінець 2023 7 891 977 українських громадян були змушені поїхати з України, майже 4,8 млн з них отримали тимчасовий захист [8]. Найбільше мігрантів прийняли Польща (близько 1,5 млн осіб) і Німеччина (близько 1 млн осіб). У десятку європейських країн, які прийняли найбільше українців, які рятувалися від війни, входять Чехія (171,5 тис. осіб), Іспанія (150,4 тис. осіб), Туреччина (145

тис. осіб), Великобританія (141,5 тис. осіб), Франція (118,9 тис. осіб), Словаччина (99,3 тис. осіб) та Молдова (95,4 тис. осіб) [8].

Частина українців потрапили на територію росії та Білорусі, зокрема й унаслідок примусових депортацій з боку рф. За оцінками ООН, на кінець листопада 2023 року український кордон з рф перетнули понад 2 млн 852 тис. українців, а в Білорусі опинилось, відповідно, більше 17 тис. [8]. Однак, за неперевіреними даними російських структур, на початку серпня 2023 року фіксувалася цифра понад 3 млн осіб українців у рф. За даними МВС рф, на кінець червня тимчасовий притулок у росії, починаючи з лютого 2022 р., отримали лише 55,2 тис. українців. За російськими даними складно визначити, яка частка біженців перебувають на території рф, а яка прямує до інших країн. Також відсутня точна інформація про подальший рух українців територією рф, та їхнє працевлаштування. Інформаційні ресурси рф поширюють дезінформацію щодо тих українців, які перетнули російський та білоруський кордони. Зокрема, навесні 2022 р. розповсюджувалась інформація [9], що до рф їде більше українських біженців, ніж до європейських країн. Багато уваги приділялось описам нібито комфортних умов, які чекають на українців у росії, та гарантіям безпеки. Однак реалії цим описам не відповідають. Зокрема, у світових ЗМІ публікувалися розповіді українців, які проходили через російські фільтраційні табори. Таких таборів лише в Донецькій області налічується, за різними даними [10], до 21. Українці, які потрапляють до цих таборів, мають проходити допити і огляди на предмет татуювань. На території рф українці опиняються у фактично безправному становищі. Їх депортують [11] до віддалених територій рф, зокрема Сибіру та Далекого Сходу. Втративши документи, що підтверджують особу та належність до громадянства України, українці на території країни-агресора не можуть звернутися по допомогу, тому що дипломатичні установи України припинили діяльність у росії з початком повномасштабної агресії. На вирішення цієї проблеми депортованих українців направлено постанову Кабінету Міністрів України [12], яка дає можливість оформити на території України посвідчення особи на повернення в Україну.

На відміну від рф і Білорусі, країни ЄС надають українським громадянам притулок на прозорих засадах. Директива Ради 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб й відповідальності за наслідки такого прийому» від 20 липня 2001 р. визначила набір заходів із тимчасового захисту. Вперше на практиці ця Директива була використана саме для українців, надавши їм право на проживання, освіту та медичне забезпечення. Показовою є ситуація з розміщенням українських громадян у Польщі. Згідно з даними опитування [13], проведеного в листопаді 2022 р., 52% українців, які рятувались від війни, жили у квартирах, 18% – у гуртожитках або хостелах, 10% – у приватних будинках, стільки ж опитаних поляки прихистили у своїх домах.

У пансіонатах або на базах відпочинку проживають сьогодні 6%, а в готелях – 4% респондентів. Спроможність українців орендувати житло в Польщі власним коштом говорить сама за себе (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Структура коштів, які сплачували українці за житло у Польщі у 2022-2023 рр., %

Джерело: [14].

Українським громадянам, що шукають тимчасового захисту, відкрито доступ на європейських ринків праці та можливості соціальної інтеграції. За даними польських джерел, українські громадяни в Польщі сплатили податків на 2 млрд євро від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Це у 3 рази більше, ніж країна витратила на допомогу переселенцям [15]. В очікуванні нової хвилі міграції восени 2022 р. Польща підготувала додатково 100 тис. місць у пунктах прийому, а ринок праці наприкінці осені містив біля 4 тис. вакансій для українців [16] (що в 4 рази більше, ніж навесні 2022 р.). Частка українських громадян у Європі (а це 9 %) має дистанційну роботу в Україні як основне джерело доходу. В цілому українські біженці в країні перебування мають постійну (12%) або тимчасову роботу (12 %), тобто майже 24% респондентів працевлаштовані.

Переважає кількість українців, які виїхали за кордон, – жінки та діти (за даними британського видання The Guardian – 90 % [18]). Згідно з результатами соціологічного опитування [18] більшість українців, які виїхали за кордон, – люди працездатного віку: 30–39 років – 42%, 40–49 років – 29%; 83 % респондентів мають вищу освіту; 30% українців є висококваліфікованими фахівцями; 12% – кваліфіковані працівники; 14% – керівники підприємств або департаментів, а також 14% – підприємці. Те, що повномасштабна російсько-українська війна триває, руйнування економічної структури України, складний період соціально-економічного післявоєнного відновлення країни є факторами, що підвищують ризики неповернення значної частки цього населення України. Одночасно зменшення кількості молоді посилює погіршення якості демографічного потенціалу України в середньо- й довгостроковій перспективі. Динаміка міграції в Європу демонструє зміну пріоритетів у виборі країн тимчасового притулку. Зокрема, за даними Європейського статистичного бюро (Eurostat), у вересні 2022 р. Польща прийняла на 13 735 осіб менше у порівнянні із серпнем 2022 року. Значно зменшилась кількість українців, що шукали тимчасового захисту у Франції та Німеччині [19]. Одночасно в Ірландії, Данії і на Кіпрі українців значно побільшало. Атаки РФ на українську

енергетичну інфраструктуру зумовили очікування нової хвилі міграції українців у країни Європи. Однак опитування не підтверджують прогнозів стосовно масштабної релокації. Зокрема, за даними аналітичного центру міжнародної компанії з працевлаштування Gremi Personal (рис. 2.2), переважна більшість респондентів збираються взимку залишатися в Україні [20].

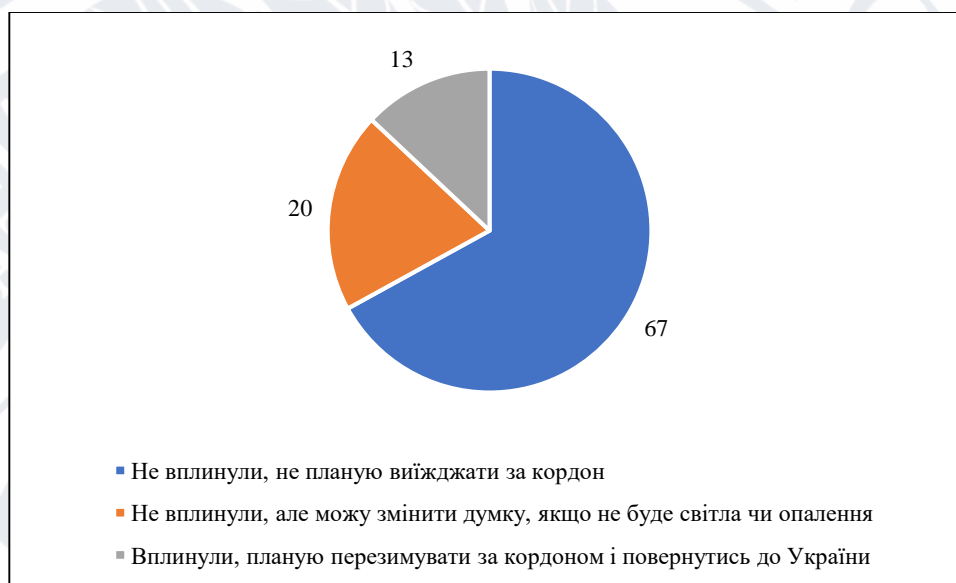

Рисунок 2.2 - Вплив ударів рф по енергетичній інфраструктурі України на рішення громадян залишитися в Україні

Джерело: [20].

Подібні результати отримала дослідницька компанія Gradus, відповідно до яких стало відомо, що в жовтні 2022 р. (порівняно з травнем і вереснем того ж року) зросла (від 55–56 до 60% [14] частка осіб, що хочуть залишатись у своєму місці перебування навіть у разі загострення ситуації. В той же час офіційні українські джерела переконують, що у випадку погіршення ситуації 53% тих, хто залишився в Україні, планують залишатися там, де вони знаходяться й зараз, 16% – переміщатися далі від епіцентру подій в межах України, 6% – виїжджати за кордон; 8% опитаних відмітили, що мають наміри стосовно переміщення, але не мають можливості для їх реалізації [21].

2.2 Оцінка причин та наслідків міграційних процесів в Україні

Нині найсуттєвішою причиною міграції вітчизняного населення є вторгнення РФ. Серед інших мотивів міграції варто розглянути класифікацію, запропоновану Б. Дмитруком і М. Романюком, які поділяють їх на шість груп:

1. Політичні – расова і релігійна дискримінація, невдоволення чинним законодавством і політичною ситуацією в країні, політичними переслідуваннями, проблемами у сфері корупції, низьким соціальним забезпеченням, недостатнім рівнем інклюзивності, заборонаю одностатевих шлюбів.

2. Військові – пов'язані із виникненням військових конфліктів на території країни та є причиною евакуації чи реевакуації.

3. Економічні – пов'язані із заробітною платою, неможливістю кар'єрного зростання, відсутністю достатнього фінансування, невдоволенням освітою, зростанням безробіття.

4. Соціальні – об'єднання сім'ї, покращення здоров'я, відпочинок, підвищення соціального статусу.

5. Екологічні – пов'язані із забрудненням навколишнього середовища, посухами, повеннями, землетрусами.

Також автори виокремлюють етичні, релігійні й інші причини.

Ключовими причинами збільшення процесів міжнародної міграції є в першу чергу світові глобалізаційні процеси. Відсутність перешкод у торгівлі, покращення співпраці між країнами у різних сферах, комунікаційний розвиток, інтернаціоналізація науки, безвіз має вирішальне значення для популяризації міграції [22].

Загалом причини міграції доцільно поділити на два види: об'єктивні і суб'єктивні. Перші притаманні вимушеним мігрантам, другі – добровільним. Т. Нагорняк серед добровільної міграції виокремлює шлюбну, навчальну, трудову й етнічну; а до вимушеної включає екологічну, воєнну, насильницький виїзд, політичну міграцію [23].

Нині основною причиною зовнішньої міграції є втікання від війни. Хвиля вимушених українських біженців, які тікають від війни за кордон у більшій мірі перебувають у важкому психо-емоційному та соціальному стані. Їм важко самотійно адаптуватися, шукати житло, товари першої необхідності. У країнах ЄС на допомогу приходять волонтери та державні структури, які покривають зазначені витрати за власний рахунок.

Причинами трудової міграції можна вважати малі заробітні плати, девальвацію, корупцію. Для малозабезпеченого населення трудова міграція стала стратегією виживання. Основними її напрямками виступають країни, що потребують робочої сили та мають змогу її оплачувати, а це, відповідно, у першу чергу розвинені країни. Через знищення багатьох підприємств широкою популярності набуває внутрішня трудова міграція до інших областей. Також через занепад сіл люди змушені переїжджати в міста в пошуках роботи. Серед позитивних сторін внутрішньої трудової міграції можна відзначити зменшення безробіття, мінімізація кадрового дефіциту, покращення економічних зв'язків. Тобто вона має позитивні наслідки для трьох сторін: для робітника – оплачувана робота; для роботодавця – цінні кадри; для країни – податки [23].

Ще одним видом міграції є інтелектуальна. Нині безліч країн через брак власних кадрів зацікавлені в отриманні готового висококваліфікованого спеціаліста. Економічна, політична соціальна кризи зумовлюють відтік кадрів. Серед причин інтелектуальної міграції можна виділити наступні: різна оплата праці, рівень життя, можливості реалізації власного потенціалу, прогалини в законодавстві, що регулює інтелектуальну власність, невизнання результатів роботи; слабе науково-інформаційне забезпечення, недостатнє фінансування наукових проєктів, бажання покращити власне матеріальне становище, визнання тощо [24].

Інтелектуальна міграція стримує розвиток людського капіталу і має негативний вплив на його якість. Нині людський капітал представляє собою певний запас знань, навичок, мотивів, особистісних якостей та сприяє розвитку і добробуту нації. У економічному вираженні інтелектуальний капітал

реалізується у формі нематеріальних активів. Еміграція інтелектуального капіталу негативно впливає на економічний розвиток країни-донора та позитивно для країни-реципієнта [25-26].

Серед причин політичної й етнічної міграції варто виокремити переслідування, обмеження свободи слова, міжетнічні конфлікти тощо. Переміщення може відбуватися великими кількостями, наприклад у СРСР та Китаї. Ще одним прикладом є анексія Криму, коли значна частина українського населення переїхала на материкову частину України, а в Крим переселили за даними Меджлісу близько 500 тисяч мешканців з РФ [23].

Нині широкої популярності набуває міграція в освітніх цілях. Навчання за кордоном викликало величезний інтерес серед молоді. Хтось обирає його, щоб отримати якіснішу освіту, а хтось – для дослідження нових місць. Для українських біженців, які зараз перебувають у Польщі держава фінансує відвідування дітьми шкіл, наприклад на 560 тис. зареєстрованих дітей з бюджету виділено 2,2 млрд євро [27]. Нині значна частина європейських держав заохочують українських абітурієнтів та надають пільги при вступі у заклади вищої освіти, наприклад через оплату за навчання, проживання в гуртожитку, користування лабораторним фондом, спортивними залами тощо. Крім того, зважаючи на доволі складні умови вступу на умовах державного замовлення, бувають випадки, коли вступні випробування в країнах ЄС значно простіші за європейські.

Екологічна міграція відбувається через стихійні лиха, пожежі, землетруси, природні й техногенні катастрофи, тайфуни, вулкани тощо. Важливо також згадати аварію на Чорнобильській АЕС, після якої місто Прип'ять та територію в радіусі 30 км навколо станції вимушено евакуювали з подальшим переселенням. Спочатку таке переселення було тимчасовим, але враховуючи наслідки, люди до сьогодні не повернулися туди і ця територія вважається зоною відчуження [23].

Економічна міграція має досить неоднозначні наслідки. Одні науковців вважають, що міграція трудових ресурсів має позитивні наслідки, оскільки

частина зароблених коштів надходить до України, зміцнюючи її економіку. Кошти із таких джерел часто є основою для створення бізнесу всередині країни. Інші наголошують, що переїзд з економічних причин провокує втрату зв'язку з рідними або, навпаки, у подальшому і їх імміграцію. Крім того, частина коштів, яка перераховується в Україну, не завжди є еквівалентною тій, що вони могли б заробляти й витратити всередині держави.

Найбільш гострим наслідком економічної міграції є відтік працездатного населення (трудова міграція), яке мало стати основою наповнення державного й місцевих бюджетів і належного економічного функціонування держави. Адже у країні, де значну частину населення становлять діти і люди похилого віку, досягнення економічного розвитку майже неможливе.

Міжнародні науковці виокремлюють три ключові групи наслідків:

1) стандартні – обумовлені впливом на ринок праці (переселення мігрантів із одних регіонів в інші приводить до зростання пропозиції на ринку праці, при цьому ціна на неї знижується, за умови виїзду відбувається протилежна ситуація);

2) наслідки для державних фінансів (значна частина працездатного населення отримувала освіту, у тому числі вищу, за рахунок державних коштів. Нині, виїжджаючи за кордон, вони провокують втрату країною надходжень у вигляді податків, які в певній мірі повинні були окупити витрати на освіту);

3) позаринкові – бувають позитивні й негативні. Серед позитивних можна виокремити отримання мігрантами знань і досвіду розвинених країн, який можна в подальшому використовувати в Україні. Але при цьому потрібно враховувати, що більшість кваліфікованих кадрів, які виїхали за кордон, не повертаються в Україну, що провокує негативні наслідки для розвитку [28].

Серед соціальних наслідків варто виокремити роз'єднання сім'ї. Адже батьки, що виїжджають на заробітки, не розуміють негативних наслідків, що виникають при зростанні їх дітей без батьківського піклування. Родичі та інші особи, з якими залишаються діти, не завжди мають час і можливості

забезпечити їм повноцінний багатогранний розвиток. Також соціальні наслідки можуть з одного боку сприяти возз'єднанню сім'ї, а з іншого, навпаки, провокувати розлучення й конфлікти.

Виїзд кваліфікованих фахівців за кордон у певній мірі створює вільні робочі місця, які надзвичайно важливі в умовах безробіття, але при цьому одночасно відбувається інтелектуальний відтік за кордон [28].

Доволі гострою проблемою, яку провокує міграція, є демографічна. Щороку простежується тенденція зменшення населення, а масштаби еміграції суттєво перевищують масштаби імміграції. Також це призводить до старіння нації, оскільки виїждять за кордон в основному молоді та люди середнього віку. Нині вимушеними мігрантами є в основному жінки і діти, які поживши у більш розвинених країнах, не планують повертатися в Україну. Частина з них після війни мають намір возз'єднатися з чоловіком у країні, де вони облаштувалися. Тобто молоде покоління суттєво скорочується.

Ще одним наслідком міграції можна вважати втрату національної ідентичності. Адже через масовий відтік українських громадян за кордон їх трудові, соціальні та побутові умови обіймають вихідці з інших держав, що популяризують свої звичаї, традиції, мову. Як показує поточна ситуація, така тенденція може мати катастрофічні наслідки, адже не кожен народ проявляє етичну поведінку до іншого.

2.3 Аналіз факторів впливу на міграційні процеси в Україні

Дослідження тенденцій міграційних процесів і факторів, що на них впливають, має важливе значення. У підрозділі проведено аналіз залежності міграційного сальдо від середньої заробітної плати, середніх сукупних витрат на одне домогосподарство, рівня безробіття, індексу споживчих цін, ВВП (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Соціально-економічні показники України в 2015-2021 рр.

Рік	У		Хі			
	Міграційний приріст, осіб	Середня заробітна плата грн/особу	Середні сукупні витрати на одне домогосподарство в місяць, грн	Рівень безробіття, %	Індекс споживчих цін, %	ВВП, млрд грн
2015	14 233	4207	4952	9,5	114,4	1979,5
2016	10 620	5187	5720	9,7	110,9	2383,2
2017	11 997	7105	7139	9,9	107,9	2982,9
2018	18 589	8867	8309	9,1	102,7	3558,7
2019	21 512	10504	9670	8,6	109,4	3974,6
2020	9 316	11597	9524	9,9	114,4	4194,1
2021	21 261	14018	11243	10,3	110,9	5459,6

Джерело: побудовано автором за даними [29]

Усі дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Для кращого візуального сприйняття тенденції змін досліджуваних факторів здійснено їх наочне представлення. На рис. 2.3 наведено міграційний рух населення.

Протягом досліджуваного періоду відбулися наступні зміни. У 2016 р. відносно 2015 кількість прибулого населення скоротилася на 51,8%, вибулого – на 52,6%, міграційний приріст впав на 25,4%.

Рисунок 2.3 – Міграційний рух населення

Джерело: побудовано автором за даними [29].

У 2017 відносно 2016 спостерігається, навпаки зростання: +72,2% прибуло, +74,8% вибуло; міграційний приріст збільшився на 13,0%. У 2018 р. також спостерігається позитивна динаміка по трьом показникам. 2019 рік має від'ємну динаміку відносно 2018. Кількість прибулих зменшилася на 8,5%, але при цьому і кількість вибулих також скоротилася на 9,2%. Міграційний приріст 15,7%. У 2020 році кількість прибулих і вибулих також скоротилася до 24% відповідно до 2019, а міграційний приріст зменшився на 56,75. 2021 року чисельність прибулих і вибулих зросла на 9,6% та 6,9% відповідно, а міграційний приріст збільшився на 128,2%.

Серед мігрантів переважає місцеве населення. У структурі прибулих за 2015-2021 рр. воно становить 69,0%; 63,4%; 69,4%; 68,5%; 71,2%; 70,6%; та 71,5% відповідно; у структурі вибулих коливається в діапазоні від 66,2% у 2019 до 70,3% у 2017 р.

У загальній структурі міграція частка міжнародної міграції виглядає наступним чином: 6,7% в середньому для прибулих та 4,2% в середньому для вибулих.

Зростання міграції пов'язане із введенням безвізового режиму та спрощенням отримання дозволів на роботу в країнах ЄС, що значно стимулював зростання трудової міграції. Щодо зростання кількості іммігрантів, то це люди в основному з РФ.

На рис. 2.4 наведено динаміку заробітної плати.

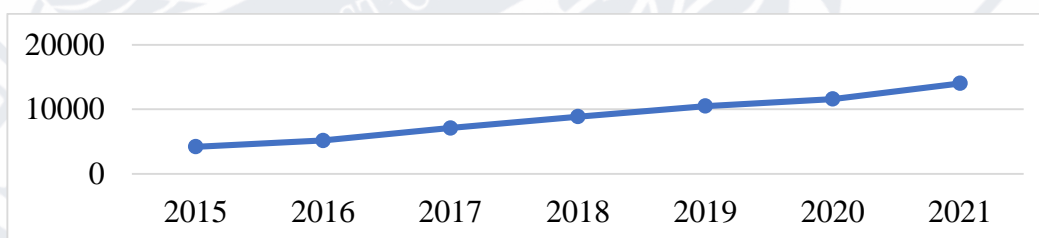

Рисунок 2.4 – Динаміка зміни заробітної плати, грн

Джерело: побудовано автором за даними [29].

Протягом досліджуваного періоду середня заробітна плата зростає на 233,1%. Зростання відбувалося поступово, кожного року за ланцюговим методом на 23,2%, 37,0%, 24,8%, 18,5%, 10,4% та 20,9% відповідно.

На рис. 3.3 відображено динаміку зміни середніх сукупних витрат на одне домогосподарство в місяць.

Протягом 2015-2021 рр. спостерігається поступове зростання середніх сукупних витрат на одне домогосподарство, загалом на 6291,4 грн або 127,0%. Найбільшу частку у структурі витрат домогосподарств продукти харчування та безалкогольні напої (в середньому 48,4%). Серед непродовольчих товарів та послуг переважають витрати на житло та комунальні послуги (14,9%).

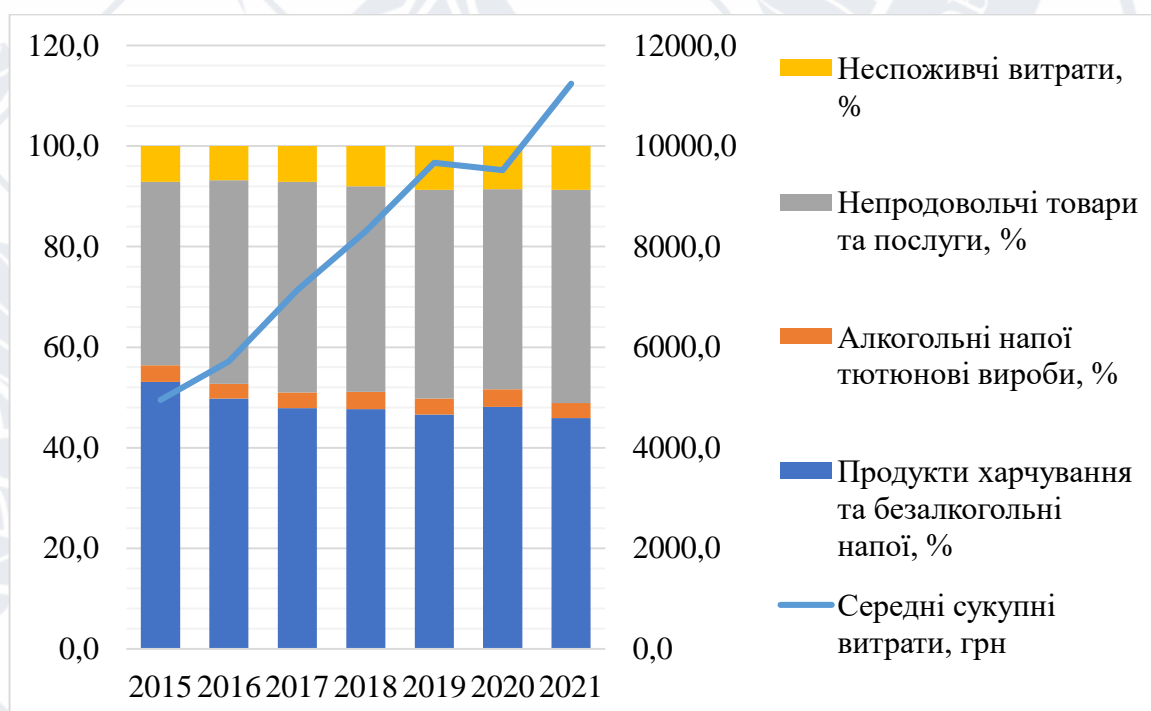

Рисунок 2.5 – Динаміка зміни середніх сукупних витрат на одне домогосподарство в місяць

Джерело: побудовано автором за даними [29].

На рис. 2.6 відображено динаміку зміни рівня безробіття.

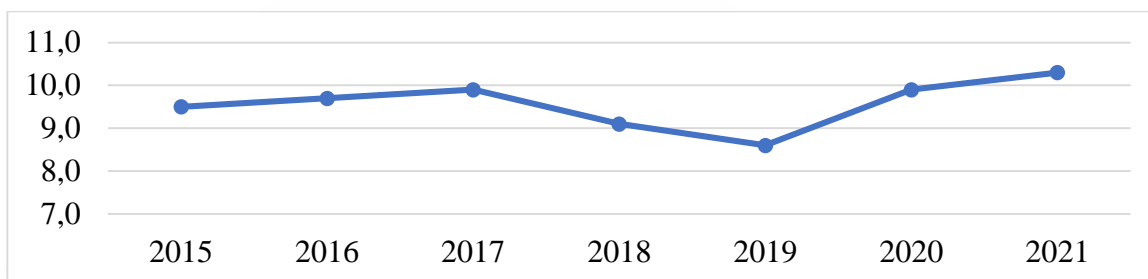

Рисунок 2.6 – Динаміка зміни рівня безробіття, %

Джерело: побудовано автором за даними [29].

Через тимчасову втрату частини територій після вторгнення 2014 р. та кризи, яку спричинили воєнні дії протягом 2015-2017 рр. рівень безробіття в Україні зростає на 2,1% кожного року. Наступне зростання рівня безробіття відбулося в 2020-2021 рр. Воно було спровоковане пандемією COVID-19, зокрема особливо негативні наслідки були притаманні для сфери послуг через введення локдауна. Особливо вразливими виявилися категорії працівників від 40 до 49 років та від 50 до 59 років.

На рис. 2.7 наведено динаміку індексу споживчих цін.

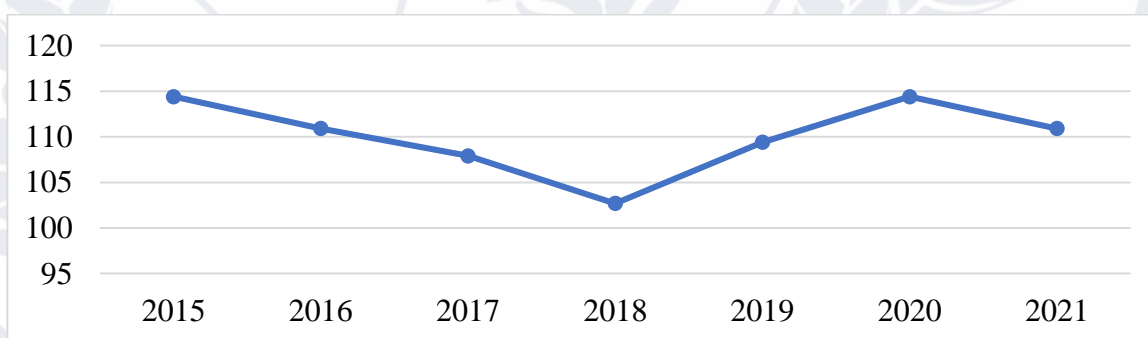

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни індексу споживчих цін, %

Джерело: побудовано автором за даними [29].

Протягом 2015-2018 рр. спостерігається зменшення індексу споживчих цін (-10,2% за період); протягом 2018-2020 рр. зростання склало 11,4%, а протягом 2020-2021 рр. зниження становить 3,1%.

На рис. 2.8 наведено динаміку ВВП.

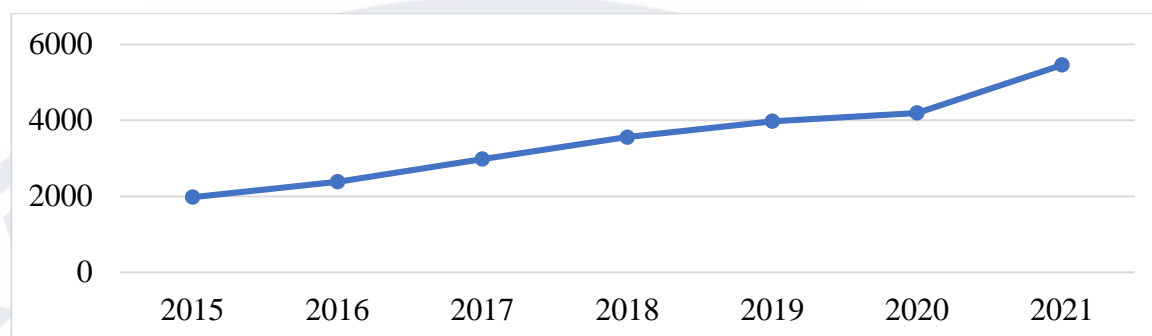

Рисунок 2.8 – Динаміка зміни ВВП, млрд грн

Джерело: побудовано автором за даними [29].

За період з 2015 до 2021 р. ВВП зріс на 3480,1 млрд грн, що становить 175,8%. Найбільше за ланцюговим методом зростання отримано в 2021 р. – 30,2%, найменше – у 2019 – 5,5%.

У табл. 2.2 наведено результати кореляційного аналізу.

Таблиця 2.2 – Результати кореляційного аналізу

	Y	X1	X2	X3	X4	X5
Y	1					
X1	0,488325	1				
X2	0,554418	0,992008	1			
X3	-0,39423	0,19434	0,095342	1		
X4	-0,41114	-0,05124	-0,13306	0,379708	1	
X5	0,534065	0,992542	0,984818	0,239029	-0,08737	1

Джерело: розраховано автором

Оцінка сили зв'язку міграційного приросту і факторів за Шкалою Чеддока наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Оцінка тісноти взаємозв'язку середньої заробітної плати і обраних факторів

Показник	Середня заробітна плата (X1)	Середні сукупні витрати на одне домогосподарство в місяць (X2)	Рівень безробіття (X3)	Індекс споживчих цін (X4)	ВВП (X5)
Міграційний приріст	Помірна	Помітна	Помірна (обернена)	Помірна (обернена)	Помітна

Джерело: розраховано автором

Наступним етапом дослідження є визначення рівня впливу опосередкованих факторів на основний. Середня собівартість має помірний зв'язок, а рівень безробіття та індекс споживчих цін прямий обернений зв'язок на міграційний приріст. У результаті кореляційного аналізу встановлено, що мультиколінеарність між даними, що аналізуються, відсутня.

При проведенні подальшого регресійного аналізу складові вибірки залишаються незмінними.

Регресійний аналіз проведений в MS Excel відображено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Результати регресійної статистики

Показник	Значення
Множинний R	0,968156
R-квадрат	0,937327
Нормований R-квадрат	0,623961
Стандартна помилка	3113,493

Джерело: розраховано автором

Факторні ознаки пояснюють 96,8% відхилень результативних показників. Враховуючи те, що отриманий коефіцієнт детермінації становить більше 50%, дане дослідження є раціональним, а R^2 відображає високий рівень якості. Нормований R-квадрат показує, що факторні ознаки приводять до зміни результативної на 62,4%.

За критерієм Фішера $F(2,991156) > F$ табл. (0,411809). Це означає, що коефіцієнт регресії не має значимого впливу на випадкові фактори (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	5	1,45E+08	28995786	2,991156	0,411809
Залишок	1	9693841	9693841		
Всього	6	1,55E+08			

Джерело: розраховано автором

Результати регресійного аналізу відображено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Результати регресійного аналізу

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y	54282,67	86708,23	0,626038	0,034391	-1047450	1156015
X1	-7,59883	6,082014	-1,24939	0,0429704	-84,8782	69,68049
X2	-1,9659	9,606276	-0,20465	0,0371492	-124,025	120,0934
X3	-8974,16	4833,853	-1,85652	0,0314541	-70394,1	52445,76
X4	232,4457	449,3748	0,517265	0,0496101	-5477,4	5942,294
X5	29,67868	12,09238	2,454329	0,0246312	-123,97	183,3269

Джерело: розраховано автором

Раціональні інтервали для параметрів лінійної регресії мають наступний вигляд:

$$-84,8782 < a_1 < 69,68049$$

$$-124,025 < a_2 < 120,0934$$

$$-70394,1 < a_3 < 52445,76$$

$$-5477,4 < a_4 < 5942,294$$

$$-123,97 < a_5 < 183,3269$$

Рівняння лінійної регресії має наступний вигляд:

$$y = 54282,67 - 7,59883x_1 - 1,9659x_2 - 8974,16x_3 + 232,4457x_4 + 29,67868x_5 \quad (3.1)$$

Особливо гостро міграційне питання постало після повномасштабного вторгнення. Значна частина вимушених переселенців стала біженцями в основному в країнах Європи (рис. 2.9).

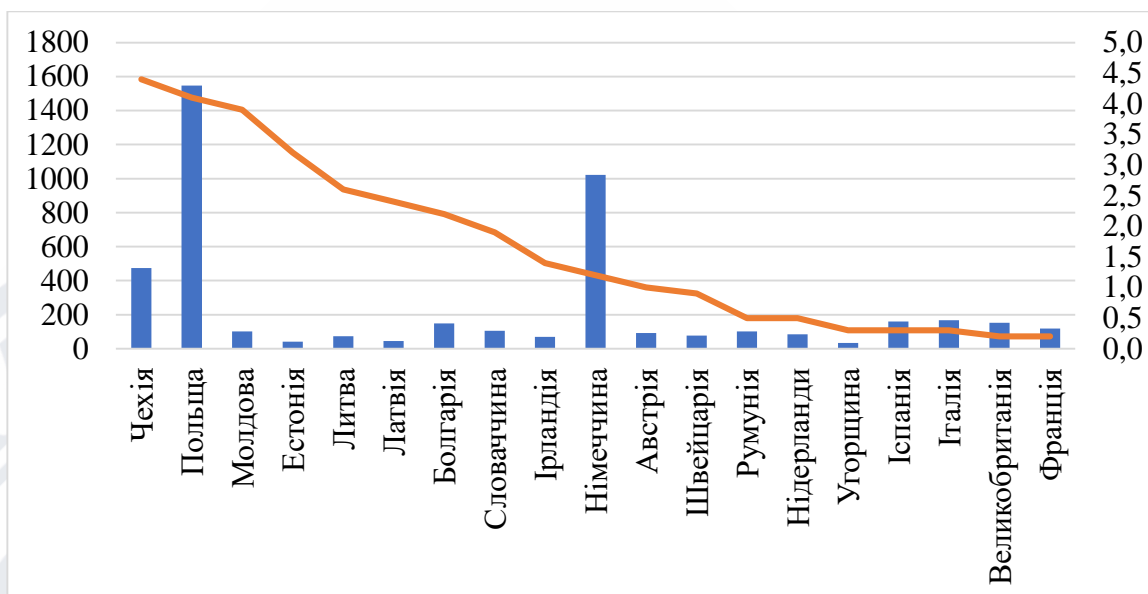

Рисунок 2.9 – Кількість українських біженців у країнах ЄС

Джерело: побудовано автором за даними [29-30].

До 3 січня 2023 р. за інформацією Управління верховного комісара ООН у справах біженців у європейських країнах тимчасовий захист отримали близько 4,9 млн українців, що становить близько 1% населення ЄС. Найбільше біженців зареєстровано в Польщі (1546,4 тис. осіб) та Німеччині (1021,7 тис. осіб). Також за даними Управління на початок 2023 р. на території РФ та РБ перебуває приблизно 2,9 млн українців.

Серед областей України найбільша кількість ВПО переїхало з Донецької (21%), Харківської (21%), Миколаївської (10%), Запорізької (8%) областей та м. Києва (10%). Найбільше переселенців прийняли Дніпропетровська (10%), Київська (10%), Харківська (9%), Львівська (6%) та Запорізька області (6%).

Висновки до розділу 2

Для України притаманні наступні види міграції: військова, трудова, інтелектуальна, політична й етична, освітня, екологічна, економічна. Визначено причини кожного типу міграції.

Наслідками економічної міграції є: відтік працездатного населення, зниження доходів держави, стримування економічного розвитку країни. Серед соціальних наслідків варто виокремити роз'єднання сім'ї. Щороку простежується тенденція зменшення населення, а масштаби еміграції суттєво перевищують масштаби імміграції. Ще одним наслідком міграції можна вважати втрату національної ідентичності, на яку нині позарилася країна-агресор.

Проведено аналіз залежності міграційного сальдо від середньої заробітної плати, середніх сукупних витрат на одне домогосподарство, рівня безробіття, індексу споживчих цін, ВВП. Оцінено динаміку змін кожного фактору.

Факторні ознаки пояснюють 96,8% відхилень результативних показників. Враховуючи те, що отриманий коефіцієнт детермінації становить більше 50%, дане дослідження є раціональним, а R^2 відображає високий рівень якості. Нормований R-квадрат показує, що факторні ознаки приводять до зміни результативної на 62,4%. За критерієм Фішера $F(2,991156) > F_{\text{табл.}}(0,411809)$. Це означає, що коефіцієнт регресії не має значимого впливу на випадкові фактори. Побудовано рівняння лінійної регресії.

Установлено, що найбільше біженців зареєстровано в Польщі (1546,4 тис. осіб) та Німеччині (1021,7 тис. осіб). Також за даними Управління на початок 2023 р. на території РФ та РБ перебуває приблизно 2,9 млн українців.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми регулювання міграційних процесів в Україні

З 24 лютого 2022 року відбулося майже 12 мільйонів зареєстрованих перетинів кордону з України, з яких переважна більшість в'їхала до ЄС через Польщу. Тисячі громадян, сімей та неурядових організацій відкрили домівки для українських біженців.

Директива про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive, TPD) зарекомендувала себе як ефективний інструмент, що дозволяє швидко надавати захист українським біженцям, а державам-членам ЄС - ефективно управляти масовим прибуттям біженців. На сьогоднішній день понад 4,4 мільйона громадян України отримали тимчасовий захист в ЄС, користуючись широким спектром прав, включаючи доступ до ринку праці та системи освіти.

Активація Директиви про тимчасовий захист є надзвичайним заходом, спрямованим на боротьбу з масштабним міграційним рухом українців, які рятуються від прямих наслідків незаконної війни Росії. Досі жодна ситуація не була рівною тій, в якій опинилися українські біженці. З 2017 року громадяни України можуть відвідувати ЄС протягом 90 днів без попереднього отримання шенгенської візи. Активація Директиви у цій конкретній ситуації надала українським біженцям можливість легального перебування в ЄС понад 90 днів, не обтяжуючи при цьому системи надання притулку держав-членів.

У вересні 2020 року Комісія висунула свою пропозицію щодо Регламенту про кризу та форс-мажорні обставини, який би скасувала Директива. Цей факт є позитивним, оскільки існує потреба в кращій реалізації солідарності з державами-членами, які через свою географічну природу стикаються з непропорційним тягарем.

Крім того, прийом українців ще більше підкреслив важливість активного громадянського суспільства для інтеграції та громадської підтримки громадян

третіх країн. Фінансування ЄС для забезпечення належного житла, освіти та охорони здоров'я є життєво важливим для підтримки держав-членів і, зокрема, місцевих органів влади у покритті витрат та наданні кращої допомоги тим, хто тікає від незаконної війни, розв'язаної РФ в Україні. Важливо, щоб підтримка ЄС державам-членам та місцевим органам влади продовжувалася завдяки продовженню терміну дії Директиви.

Однак прийом українських біженців виявив обмежені можливості систем прийому біженців у країнах-членах ЄС. Це також підкреслює нагальну потребу у швидкому розмежуванні біженців або бенефіціарів міжнародного захисту та економічних мігрантів. У 2021 році держави-члени ЄС прийняли 524 400 рішень про надання притулку, з яких лише 39% були задоволені. Таким чином, переважна більшість шукачів притулку не мають права на міжнародний захист. Водночас рівень повернення є надто низьким [31].

Є певні свідчення того, що біженці повертаються в Україну, хоча залишається багато невизначеності не лише щодо їхньої кількості, але й щодо їхніх намірів повернутися. Дані Управління Верховного комісара у справах біженців ООН про перетин кордону з сусідніх країн в Україну показують, що з початку російського вторгнення до середини грудня 2022 року в країну повернулося близько 8,5 мільйона осіб порівняно з приблизно 16,3 мільйона осіб, які виїхали з країни. Кількість перетинів кордону з сусідніми країнами назад в Україну не обов'язково свідчить про стале повернення, оскільки значна частка з них пов'язана з м'ягкими переміщеннями в країну та з неї. Дані безперервного загального обстеження населення Міжнародної організації міграції в Україні, яке фокусується на внутрішніх переміщеннях, свідчать про те, що станом на кінець жовтня 2022 року в Україні налічувалося 5,9 мільйона осіб, які повернулися (з місць внутрішнього та міжнародного переміщення). Опитування показує, що частка повернень з-за кордону (від усіх повернень) становила 15% на кінець серпня 2022 року і 23% на кінець жовтня. Згідно з дослідженням ООН, наміри повернутися серед українських біженців є високими, і розлука з сім'єю є основною причиною, що зумовлює бажання

повернутися. Однак, багато хто не розглядає повернення як негайний варіант. Невизначеність щодо перебігу війни 65% учасників дослідження назвали причиною того, що вони планують залишитися в нинішній країні перебування. Дані дослідження УВКБ ООН були зібрані в період з середини травня до середини червня 2022 року, переважно в країнах, що межують з Україною. Нещодавнє опитування, проведене в Німеччині в серпні-жовтні 2022 року, зафіксувало намір повернутися в короткостроковій або довгостроковій перспективі серед 47% біженців, тоді як 26% хотіли б залишитися. Решта 27% не визначилися зі своїми майбутніми планами. Дослідження показують, що наміри біженців різняться і можуть впливати на час і тривалість переміщення [32].

Україна, подібно багатьом іншим країнам, стикається з численними проблемами в регулюванні міграційних процесів. Ось деякі з основних проблем (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Узагальнення проблем регулювання міграційних процесів в Україні

Проблеми регулювання міграційних процесів	Розкриття проблеми
1	2
Нерівномірність економічного розвитку	Економічна нерівномірність між регіонами України є однією з головних причин внутрішньої міграції. Люди шукають можливості для кращого життя в більш розвинених регіонах або за кордоном, що призводить до дефіциту робочої сили у менш розвинених областях
Недостатні ефективні механізми регулювання	Україна стикається з проблемами у впровадженні ефективних механізмів регулювання міграційних процесів. Це може включати в себе важкі процедури отримання віз, слабку роботу прикордонного контролю та недостатню ефективність системи ведення обліку мігрантів
Соціальна інтеграція	Для багатьох мігрантів із сільських районів або малозабезпечених шарів населення важливою проблемою є соціальна інтеграція у новому місці проживання. Недостатнє регулювання може призвести до соціальної вразливості та відчуження

Продовження таблиці 3.1

1	2
Неправомірна міграція та торгівля людьми	Зокрема через важкі економічні умови та конфліктні ситуації, українці можуть шукати шляхи для нелегальної міграції, що може призвести до низки соціальних проблем та втрати трудового потенціалу країни
Демографічні та освітні втрати	Відтік населення може впливати на демографічну ситуацію в країні, а також викликати втрати в освітній та науковій сферах через виїзд кваліфікованих спеціалістів
Запровадження європейських стандартів	У контексті підготовки до вступу до Європейського Союзу, Україна повинна відповідати європейським стандартам у сфері міграції та боротьби з нелегальною міграцією. Це вимагає запровадження нових законодавчих та інституційних змін

Джерело: складено автором.

Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, що включає в себе поліпшення економічного розвитку, справедливого розподілу ресурсів, модернізацію системи міграційного контролю та стимулювання соціальної інтеграції мігрантів.

3.2 Сценарії розвитку міграційних процесів в Україні після завершення бойових дій

Майбутнє населення України після війни досліджується за допомогою прогнозних сценаріїв, які враховують вплив міжнародного переміщення, спричиненого війною, а також можливі довгострокові міграційні тенденції. Сценарії дають можливість політикам поміркувати над можливим демографічним розвитком і надати кількісні оцінки можливих наслідків різних варіантів міграції в майбутньому. Однак їх слід розглядати як інструмент для обговорення майбутніх альтернатив з метою підвищення готовності політики, а не як прогнози щодо майбутнього. Вони корисні для "переходу від кризового управління до пошуку довгострокових структурних підходів до міграції", до

якого закликає Європейський порядок денний з питань міграції і який далі викладений у запропонованому Європейському пакті про міграцію та притулок.

Якщо виходити за рамки війни та безпосереднього впливу переміщення, демографічне майбутнє України може формуватися під впливом довгострокових моделей повернення, імміграції та еміграції, тісно пов'язаних з економічним розвитком. У країнах з низькою народжуваністю, таких як Україна, міграція може стати головним чинником демографічних змін. Організація Об'єднаних Націй прогнозує подальше скорочення населення в Україні протягом наступних десятиліть, головним чином через низький рівень народжуваності. ООН прогнозує скорочення населення з 43,3 мільйона осіб у 2022 році до 33 мільйонів у 2050 році, припускаючи майже нульову чисту міграцію з 2028 року після періоду еміграції біженців у 2022 році та імміграції репатріантів протягом п'ятирічного періоду. За умови нульової чистої міграції в довгостроковій перспективі ці прогнози не відображають змін у потенційному демографічному впливі міграції, зумовлених різними можливими сценаріями геополітичного та економічного майбутнього України. Розширення припущень щодо можливих міграційних тенденцій необхідне для того, щоб надати політикам детальну картину того, як міграція може вплинути на демографічне майбутнє в Україні. Недооцінка нещодавньої еміграції молодих українців, які виїжджали з країни на роботу за кордон або тікали від конфлікту ще до вторгнення 24 лютого 2022 року, особливо до Польщі, а також нові події, такі як отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, свідчать про значну роль, яку міграція вже відіграла і, ймовірно, продовжуватиме відігравати в майбутньому. Однак неможливо з великою точністю спрогнозувати міграційні тенденції на довгострокову перспективу. Порівняно з двома іншими чинниками демографічних змін - народжуваністю і смертністю, які змінюються повільно з плином часу, міграція є набагато більш невизначеною, мінливою і складною. Тому в цьому розділі розробляються якісні сценарії, що охоплюють цілий ряд можливих міграційних перспектив, які перетворюються на демографічні прогнози. Сила міграційних сценаріїв полягає в тому, що вони можуть

поставити "невизначеність і розриви в центр уваги і, таким чином, сприяти прийняттю довгострокових стратегічних рішень на високому рівні ". Перші дослідження впливу війни з використанням сценаріїв, які припускали, що кількість людей, які покинули Україну, становить максимум половину від нинішньої, і не враховували мінливість післявоєнного міграційного майбутнього, вказували на значне прискорення темпів скорочення чисельності населення в короткостроковій і середньостроковій перспективі⁶⁸. Метою цього звіту є не прогнозування майбутнього, а передбачення того, як міжнародне переміщення після російського вторгнення, зворотна міграція та майбутні міграційні тенденції можуть вплинути на чисельність і склад населення України протягом наступних десятиліть.

Вважається, що два глобальні процеси - економічний розвиток, який зменшує нерівність між країнами, та багатосторонні угоди і співробітництво - мають найбільший вплив на майбутню міграцію при розробці міграційних сценаріїв. У контексті України це підкреслює важливість економічного відновлення та довгострокового економічного розвитку, а також політичного зближення з ЄС, який є основним пунктом призначення для емігрантів з України. Трудова міграція з України до ЄС неухильно зростала до російського вторгнення. Зважаючи на високий попит на робочу силу, скорочення робочої сили в багатьох країнах-членах ЄС і значно вищу заробітну плату, ЄС, ймовірно, приваблюватиме українських працівників. Крім того, зростаюча українська діаспора заохочує міграцію в майбутньому, причому не лише з метою працевлаштування, а й з причин, пов'язаних із сім'єю та освітою. Трудовій та іншим видам міграції сприяли заходи, що надали українцям безвізовий в'їзд до ЄС у 2017 році, а також заходи, що покращили доступ до ринків праці країн-членів ЄС, як у Польщі. Директива про тимчасовий захист полегшила імміграцію з України до ЄС, а вступ України до ЄС з його розширеними правами на вільне пересування сприятиме цьому ще більше. Численні дослідження показали, що набуття членства в ЄС прискорює еміграцію. Зокрема, хвилі розширення ЄС у 2004, 2007 та 2013 роках збільшили

двосторонні міграційні потоки зі Східної Європи до Західної Європи. Збільшення еміграції супроводжувалося більш плавною динамікою міграції. Як і в період розширення, довоєнна міграція (як тимчасова, так і циркулярна та постійна еміграція) з України до ЄС збільшилася завдяки низці інституційних заходів. Нещодавня тенденція міграції українців до Польщі вказує на те, що частка постійної та довгострокової міграції до Польщі зростала порівняно з тимчасовою та циркулярною міграцією. Польща, Чехія та Угорщина перетворилися з країн еміграції на країни імміграції протягом двох десятиліть після вступу до ЄС. Як і Україна, вони також зіткнулися зі швидким старінням населення, високою еміграцією молоді та низькою народжуваністю, але змогли зберегти стабільне економічне зростання. Швидке відновлення економіки після війни стане передумовою для того, щоб Україна пішла їхнім шляхом. Багато європейських країн перетворилися з країн, що втрачають, на країни, що отримують, хоча і в дуже різних контекстах. Франція і Швейцарія стали країнами-реципієнтами в 1950-х роках, за ними пішли Бельгія, Німеччина, Нідерланди і Швеція. На початку 21-го століття майже всі країни Західної та Південної Європи зареєстрували більше імміграції, ніж еміграції. Зараз країни Центральної та Східної Європи починають здійснювати цей перехід. Україна зробила невеликі кроки в цьому напрямку ще до війни, ухваливши у 2017 році Державну міграційну політику та стратегію, яка стосується залучення кваліфікованої робочої сили та іноземних студентів, а також інших актуальних тем, таких як повернення та реінтеграція і співпраця з діаспорою.

Отже, запропоновано 4 сценарних моделі, що поєднують припущення про масштаби руху біженців, спричиненого війною, зворотну міграцію в контексті майбутнього відновлення та реконструкції, а також низку довгострокових міграційних тенденцій. Наративи сценаріїв намагаються охопити широкий, але правдоподібний діапазон можливого майбутнього, від песимістичного сценарію більш тривалої війни, затяжного конфлікту і повільного економічного відновлення після війни до оптимістичного сценарію більш короткої війни і

швидкого післявоєнного відновлення, що принесе довгострокову соціальну і політичну стабільність та економічне зростання.

1) Довга війна і низька віддача. Сценарій передбачає тривалу, інтенсивну війну, яка спричиняє зростання кількості вимушених переселенців, призводить до низького рівня повернення біженців і затримує економічне відновлення та реконструкцію. Україна залишається країною еміграції, а висока частка міграції після війни має постійний характер. Рівень зворотної міграції є низьким.

2) Постійна еміграція. Сценарій передбачає коротку війну з поверненням більшості українських біженців протягом наступного десятиліття. Після війни Україна залишається країною еміграції з повільним відновленням економіки. Висока частка майбутньої еміграції буде постійною, а рівень повернення буде низьким.

3) Циркулярна міграція. Сценарій передбачає коротку війну, після якої більшість українських біженців повернеться протягом наступного десятиліття. Україна залишається країною еміграції з повільним економічним відновленням. Однак післявоєнна міграція характеризується високою часткою циркулярної міграції, яка стала можливою завдяки зміненим інституційним умовам у головних країнах призначення в ЄС. Рівень повернення є високим.

4) Міграційний перехідний період. Сценарій передбачає коротку війну, після якої більшість українців повернеться. За потужної підтримки міжнародних партнерів Україна оговтується від війни і переживає економічне зростання та політичну і соціальну стабільність. Існує високий попит на робочу силу, що призводить до значного залучення іноземних працівників за підтримки проактивної міграційної політики. Країна йде шляхом деяких інших східноєвропейських країн і у 2030-х роках перетвориться з країни, яка втрачає мігрантів, на країну, яка їх отримує. Рівень повернення є високим.

Нижче в таблиці запропоновано сценарії міграційних процесів в Україні. Курсивом позначено більш песимістичні, а жирним шрифтом - більш оптимістичні припущення щодо ролі міграції у зміні чисельності населення.

Рівень повернення біженців після війни встановлюється на рівні 50% за сценарієм "Тривала війна і низький рівень повернення" і на рівні 80% за іншими трьома сценаріями. Це відповідає середньому рівню повернення біженців під час

Таблиця 3.2 – Сценарії розвитку міграційних процесів в Україні після завершення війни

		Довга війна і довге повернення	Постійна еміграція	Циркулярна міграція	Міграційний перехід
Завершення війни		<i>Тривала війна більше 5 років</i>	Коротка війна закінчиться у 2023 році	Коротка війна закінчиться у 2023 році	Коротка війна закінчиться у 2023 році
Міграція	Обсяг еміграції після російського вторгнення	<i>Відновлення еміграції та зростання до 9 мільйонів</i>	Незначне збільшення до 8 мільйонів	Незначне збільшення до 8 мільйонів	Незначне збільшення до 8 мільйонів
	Рівень повернення біженців	<i>50% повернуться після закінчення війни</i>	80% повернуться після закінчення війни	80% повернуться після закінчення війни	80% повернуться після закінчення війни
	Масштаби повоєнної міграції	<i>Високий рівень еміграції, оскільки економіка країни повільно відновлюється. Висока частка постійної еміграції</i>	<i>Високий рівень еміграції, оскільки економіка країни повільно відновлюється. Міграція, що характеризується постійною еміграцією</i>	<i>Високий рівень еміграції, оскільки економіка країни повільно відновлюється. Майбутня міграція характеризується циркулярною міграцією</i>	Поступове зниження рівня еміграції та перехід до країни-реципієнта завдяки економічному відновленню та майбутньому зростанню
	Коефіцієнт повернення мігрантів	35% повертаються протягом п'яти років після міграції; 75% - протягом 30 років	35% повертаються протягом п'яти років після міграції; 75% - протягом 30 років	65% повертаються протягом п'яти років після міграції; 95% - протягом 30 років	65% повертаються протягом п'яти років після міграції; 95% - протягом 30 років

Джерело: складено автором на основі [32].

Останнього масштабного руху біженців в Європі. За оцінками, 75% біженців, переміщених під час громадянських війн у колишній Югославії, повернулися до своїх країн походження, і що більш високий загальний рівень повернення був знижений затяжним конфліктом у Косово. Дисбаланс між жінками та чоловіками серед українських біженців у Європі, коли країну залишають переважно жінки та діти, є специфічною характеристикою міжнародного переміщення, спричиненого російським вторгненням.

Беручи до уваги, що у багатьох жінок в Україні залишилися їхні партнери, до оцінки чисельності біженців додається можливість возз'єднання сімей. Припускається, що до жінок, які не повертаються в Україну, приєднуються їхні партнери (пропорції сімейного стану не коригуються з урахуванням втрат від війни, оскільки інформація про смертність дуже обмежена). Це підраховано на основі даних ООН про структуру шлюбів, які показують кількість жінок, що мають партнера, за п'ятирічними віковими групами. Додаткова кількість чоловіків, які виїжджають з України, становить близько 350 000, якщо припустити, що кількість біженців, які повертаються, буде високою. Вона зростає до 850 000 за умови низького рівня повернення біженців, оскільки більша кількість жінок залишається за кордоном і до них приєднуються їхні партнери.

Прогнозні сценарії вказують на необхідність передбачити стратегії з таких питань, як довгостроковий догляд, навчання впродовж життя, справедливість між поколіннями, реінтеграція мігрантів або залучення діаспори для вирішення проблем швидкого старіння населення та втрати людського капіталу. Крім того, розуміння масштабів можливого майбутнього населення України та його мінливості може допомогти приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу підтримки відповідно до потреб країни.

Висновки до розділу 3

Отже, Україна зіткнулася з численними проблемами та викликами у сфері регулювання міграційних процесів. Ось деякі з них, а також перспективи розвитку.

Економічна нестабільність. Високий рівень безробіття та низькі доходи у багатьох регіонах України є головними факторами, що спонукають міграцію. Внаслідок цього багато українців шукають можливості для роботи за кордоном.

Трудова міграція. Велика кількість українців працюють за кордоном, але часто це здійснюється на нелегальних умовах. Це створює проблеми для самих мігрантів та може впливати на економіку та соціальну ситуацію в Україні.

Торгівля людьми. Нелегальна міграція іноді може призводити до торгівлі людьми, що є серйозними правопорушеннями та порушеннями прав людини.

Соціальна інтеграція та права мігрантів. Багато мігрантів стикаються з труднощами соціальної інтеграції та можуть стати об'єктом дискримінації. Важливо забезпечити їхні права та створити умови для успішної адаптації в новому середовищі.

Недостатній контроль над виїздом кваліфікованих кадрів. Виїзд кваліфікованих фахівців може впливати на розвиток освіти та науки в країні. Недостатній контроль може викликати демографічні та освітні втрати.

Щодо перспектив регулювання міграційних процесів, структуровано такі.

Розвиток внутрішньої економіки. Залучення інвестицій та створення нових робочих місць можуть зменшити економічний тиск, який спонукає міграцію.

Удосконалення міграційної політики. Важливо удосконалювати законодавство та механізми контролю, щоб сприяти легальній трудовій міграції та запобігати нелегальній.

Сприяння соціальній інтеграції. Розробка програм та заходів для підтримки соціальної інтеграції мігрантів та їхніх сімей може полегшити процес адаптації.

Освітні та інноваційні ініціативи. Розвиток освітніх та наукових програм, а також інноваційних ініціатив, може збільшити привабливість України для кваліфікованих фахівців.

Міжнародна співпраця. Укладання міжнародних угод та співпраця з іншими країнами може допомогти ефективніше регулювати міграційні потоки та захищати права мігрантів.

Збалансований підхід, який враховує економічні, соціальні та правові аспекти, може сприяти розв'язанню проблем міграції та сприятиме сталому розвитку України.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження отримано такі висновки. Міжнародна міграція має різноманітні причини та зумовлює ряд проблем. Основні причини і проблеми міжнародної міграції включають:

Економічні причини. Багато людей мігрують у пошуках кращих економічних можливостей. Низький рівень заробітної плати, безробіття, відсутність просперитету та економічний розкол можуть побудити людей шукати працю за кордоном.

Конфлікти та насильство. Воєнні конфлікти, політична нестабільність, насильство та переслідування можуть змушувати людей шукати притулку в інших країнах, щоб уникнути небезпеки та забезпечити безпеку для себе та своїх сімей.

Екологічні причини. Зміни клімату, природні катастрофи та екологічні проблеми можуть впливати на життєздатність деяких регіонів і спонукати міграцію. Засухи, повені, землетруси та інші негативні природні явища можуть змусити людей шукати безпечніших місць для проживання.

Соціальні причини. Соціальні фактори, такі як нерівність, дискримінація, відсутність основних прав та свобод, можуть також спонукати міграцію. Наприклад, люди можуть мігрувати з країн, де вони зазнають дискримінації за релігійними, етнічними або політичними причинами.

Демографічні причини. Деякі міграційні потоки пояснюються демографічними чинниками, такими як перенаселеність в деяких регіонах, нерівномірний розподіл населення, низький рівень народжуваності або старіння населення.

Проблеми, пов'язані з міжнародною міграцією, включають нелегальну міграцію, зловживання правами мігрантів, недостатню інтеграцію, проблеми зі збереженням культурної ідентичності, недостатню соціальну та економічну підтримку мігрантів, а також спалахи ксенофобії та расизму.

Варто зауважити, що причини та проблеми міжнародної міграції можуть бути складними і взаємозв'язаними, а їх розуміння є важливим для розробки політики та стратегій, спрямованих на керування міграційними процесами та захист прав мігрантів.

Визначено, що для України притаманні наступні види міграції: військова, трудова, інтелектуальна, політична й етична, освітня, екологічна, економічна. Визначено причини кожного типу міграції.

Наслідками економічної міграції є: відтік працездатного населення, зниження доходів держави, стримування економічного розвитку країни. Серед соціальних наслідків варто виокремити роз'єднання сім'ї. Щороку простежується тенденція зменшення населення, а масштаби еміграції суттєво перевищують масштаби імміграції. Ще одним наслідком міграції можна вважати втрату національної ідентичності, на яку нині позарилася країна-агресор.

Проведено аналіз залежності міграційного сальдо від середньої заробітної плати, середніх сукупних витрат на одне домогосподарство, рівня безробіття, індексу споживчих цін, ВВП. Оцінено динаміку змін кожного фактору.

Факторні ознаки пояснюють 96,8% відхилень результативних показників. Враховуючи те, що отриманий коефіцієнт детермінації становить більше 50%, дане дослідження є раціональним, а R^2 відображає високий рівень якості. Нормований R-квадрат показує, що факторні ознаки приводять до зміни результативної на 62,4%. За критерієм Фішера $F(2,991156) > F_{\text{табл.}}(0,411809)$. Це означає, що коефіцієнт регресії не має значимого впливу на випадкові фактори. Побудовано рівняння лінійної регресії.

Установлено, що найбільше біженців зареєстровано в Польщі (1546,4 тис. осіб) та Німеччині (1021,7 тис. осіб). Також за даними Управління на початок 2023 р. на території РФ та РБ перебуває приблизно 2,9 млн українців.

Установлено, що Україна зіткнулася з численними проблемами та викликами у сфері регулювання міграційних процесів. Ось деякі з них, а також перспективи розвитку.

Економічна нестабільність. Високий рівень безробіття та низькі доходи у багатьох регіонах України є головними факторами, що спонукають міграцію. Внаслідок цього багато українців шукають можливості для роботи за кордоном.

Трудова міграція. Велика кількість українців працюють за кордоном, але часто це здійснюється на нелегальних умовах. Це створює проблеми для самих мігрантів та може впливати на економіку та соціальну ситуацію в Україні.

Торгівля людьми. Нелегальна міграція іноді може призводити до торгівлі людьми, що є серйозними правопорушеннями та порушеннями прав людини.

Соціальна інтеграція та права мігрантів. Багато мігрантів стикаються з труднощами соціальної інтеграції та можуть стати об'єктом дискримінації. Важливо забезпечити їхні права та створити умови для успішної адаптації в новому середовищі.

Недостатній контроль над виїздом кваліфікованих кадрів. Виїзд кваліфікованих фахівців може впливати на розвиток освіти та науки в країні. Недостатній контроль може викликати демографічні та освітні втрати.

Щодо перспектив регулювання міграційних процесів, структуровано такі.

Розвиток внутрішньої економіки. Залучення інвестицій та створення нових робочих місць можуть зменшити економічний тиск, який спонукає міграцію.

Удосконалення міграційної політики. Важливо удосконалювати законодавство та механізми контролю, щоб сприяти легальній трудовій міграції та запобігати нелегальній.

Сприяння соціальній інтеграції. Розробка програм та заходів для підтримки соціальної інтеграції мігрантів та їхніх сімей може полегшити процес адаптації.

Освітні та інноваційні ініціативи. Розвиток освітніх та наукових програм, а також інноваційних ініціатив, може збільшити привабливість України для кваліфікованих фахівців.

Міжнародна співпраця. Укладання міжнародних угод та співпраця з іншими країнами може допомогти ефективніше регулювати міграційні потоки та захищати права мігрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNCTAD Annual Report 2008. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/dom20091_en.pdf.
2. Global employment trends. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_114353.pdf.
3. Wickramasekara P. 2000. Migrant workers in Asia and the Pacific: Issues in human rights and the principle of non-discrimination, paper prepared for the Asia-Pacific Regional Seminar of Experts in preparation for the World Conference on Racism, Xenophobia and Related Intolerance organized by the OHCHR, Bangkok, 5-7 Sep.
4. Somavia, J. 2006a. Dealing with the global jobs crisis, opinion piece by the Director-General of the ILO at the World Economic Forum, Davos. URL: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/2006/davos.pdf>.
5. World Commission on the Social Dimension of Globalization. URL: <https://www.ilo.org/public/english/wcsdg/index1.htm>.
6. Martin, P.; Widgren, J. 2002. International migration: Facing the challenge, Population Bulletin, Vol. 57, No. 1.
7. Верховна Рада України. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». Київ, 2022. 13 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>.
8. Ситуація з біженцями в Україні / Портал оперативних даних про біженців УВКБ ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
9. «Українці сіли всім на голову». Російська дезінформація щодо українських біженців у соціальних мережах / Детектор медіа. URL: <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/205368/2022-11-28-ukraintsi-sily-vsim-na-golovu-rosiyska-dezinformatsiya-shchodo-ukrainskykh-bizhentsiv-u-sotsialnykh-merezhakh/>.

10. Росія і її маріонетки створили 21 фільтраційний табір в одній лише Донецькій області – Держдепартамент. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-derzhdepartament-rosia-filtratsiyni-tabory/32005420.html>.
11. Депортувала жителів Маріуполя та Волновахи: СБУ викрила «віцемера Тореза». Суспільне. URL: <https://suspilne.media/332280-deportovala-ziteliv-mariupola-ta-volnovahi-sbu-vikrila-vicemera-toreza/>
12. Про реалізацію експериментального проекту щодо оформлення на території України посвідчення особи на повернення в Україну: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 № 1201. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizatsiiu-eksperymentalnoho-proektu-shchodo-oformlennia-na-terytorii-ukrainy-t211022>.
13. У яких умовах та чиїм коштом проживають українські біженці у Польщі. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/u-yakih-vidah-zhitla-zhivut-ukrajinski-bizhenci-u-polshchi-ta-hto-za-kogo-platit-doslidzhennya-50284267.html>.
14. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.
15. Українці платять більше податків у Польщі, ніж країна витрачає на біженців, Anna Bałakyr, 2022. 31 жовт. LWÓW. URL: <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,29091034,1059-1082-1088-1072-1111-1085-1094-1110-1087-1083-1072-1090-1103-1090-1100.html>.
16. Будівельник чи няня: на яких українських фахівців чекають за кордоном. 24 канал. URL: https://24tv.ua/roboata-dlya-ukrayintsiv-za-kordonom-yakih-krayinah-shukati-de_n2209024.
17. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війн. URL: <https://www.theguardian.com/world/live/2022/apr/10/russia-ukraine-war-latest-zelenskiy-pushes-for-oil-embargo-to-curb-russias-sense-of-impunity-uk-pledges-to-send-more-arms-live>.

18. Настрої та оцінки українських біженців (липень – серпень 2022 р.) / Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>.
19. Українських біженців стало менше в Польщі, Німеччині та Франції і побільшало в Ірландії, Данії та на Кіпрі. Дзеркало тижня. Україна. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/ukrajinskikh-bizhentsiv-stalo-menshe-v-polshchi-nimechchini-ta-frantsiji-i-pobilshalo-v-irlandiji-daniji-ta-na-kipri.html>.
20. Тікати чи зимувати. Як російські ракетні удари вплинули на бажання українців виїхати працювати за кордон. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/trudova-migraciya-ta-bizhenci-skilki-ukrajink-ladni-vijihati-za-kordon-ciyeji-zimi-opituvannya-50278124.html>.
21. Верховна Рада України. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». Київ, 2022. 13 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>.
22. Посмітна В. В. Сучасні причини міграції в Україні: правовий аспекти. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 31-39. DOI: 10.37749/2308-9636-2020-6(210)-4.
23. Нагорняк Т. Л. Соціально-політичні чинники і наслідки міграційних процесів в Україні 2014-2016 рр. *Політичне життя*. 2016. № 32-45.
24. Баєва О. Причини та наслідки інтелектуальної міграції людського капіталу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/10.32782/2524-0072/2023-52-13>.
25. Баєва О. І. Державне регулювання людського капіталу як визначальний фактор розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-304>.
26. Шиманська К. В. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shymanska_Kateryna/Mizhnarodna_mihratsiia_liudskykh_resursiv_v_umovakh_heoekonomichnykh_transformatsii.pdf?

27. Токар В. М., Гбур З. В. Аналіз показників міграції населення: внутрішня та зовнішня. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>.
28. Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів / наук. ред. У. Я. Садова. Львів: НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього». 2015, 252 с.
29. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
30. Литвинчук О. В., Юрківський О. Й. Міграційні процеси в Україні: загрози в умовах російсько-української війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. №2 (104). С. 71-78. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-71-78](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-71-78).
31. EPP Group Position Paper on ASYLUM AND MIGRATION. URL: https://www.eppgroup.eu/newsroom/publications/epp-group-position-paper-on-asylum-and-migration_2747f25.
32. Ukraine's population future after the Russian Invasion. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC132458>.